

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2010

Hana Podzimková

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Náhradní rodinná péče

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Lenka Pipová

Vypracovala:

Hana Podzimková

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Náhradní rodinná péče“ zpracovala samostatně s použitím uvedených informačních zdrojů.

Brno 18. 3. 2010

.....
Hana Podzimková

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Lence Pipové, za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování bakalářské práce.

.....
Hana Podzimková

OBSAH

Úvod	3
1. Rodina a rodičovství	4
1.1 Rodina a její význam	4
1.2 Rodičovství z psychologického hlediska	4
2. Přehled historického vývoje náhradní rodinné péče	7
3. Základní principy sociálně-právní ochrany dětí v ČR	13
4. Náhradní rodinná péče	14
4.1 Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče	14
4.2 Osvojení (adopce)	15
4.2.1 Osvojení v České republice	15
4.2.2 Osvojení dětí do ciziny a z ciziny – mezinárodní osvojení	18
4.3 Pěstounská péče	18
4.3.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu	22
4.3.2 Pěstounská péče v zařízení pro výkon pěstounské péče	22
4.3.3 SOS vesničky	23
4.4 Poručenská péče	24
5. Opatrovnictví	25
6. Náhradní výchovná péče	26
6.1 Ústavní péče	26
6.1.1 Romové – prizma náhradní rodinné péče	27
6.2 Fond ohrožených dětí	29
6.2.1 Klokánek – rodinná alternativa ústavní péče	30
7. Hostitelská péče	32
8. Homosexuálové a náhradní rodinná péče	34
8.1 Homosexuální rodiče a jejich děti	34
8.2 Individuální a společná adopce	35
8.3 Právo adoptovat dítě své partnerky či partnera	36
8.4 Svěření dítěte do pěstounské péče	37
8.5 Postup a stanovisko státních orgánů	37
8.6 Stanoviska odborníků	38
9. Organizace zaměřené na náhradní rodinnou péči	40
9.1 Celorepublikové organizace	40
9.2 Nadační fondy	43

10. Praktická část	46
10.1 Cíl průzkumu.....	46
10.2 Metoda průzkumu	48
10.3 Charakteristika souboru respondentů.....	48
10.4 Podmínky při sběru dat	48
10.5 Hypotézy průzkumného šetření	49
10.6 Vyhodnocení dotazníku	51
10.7 Shrnutí praktické části.....	58
Závěr	60
Resumé	61
Anotace a klíčová slova.....	62
Literatura a prameny (informační zdroje).....	63

Úvod

„Udržíme si jen tu lásku, kterou rozdáme“ (Elbert Hubbard).

Motto Nadace Terezy Maxové

Je jednoznačně neoddiskutovatelným faktem, že nejlepší výchovné a životní prostředí pro děti je dobře fungující rodina, kde mají děti svá nezastupitelná místa a zároveň možnosti získat do svého života ty nejcennější emociální i praktické zkušenosti nezbytné pro jejich harmonický a komplexní vývoj. Každé dítě má přirozené právo na rodiče, výchovu, individuální vývoj a vzdělání. K přijímání opuštěných dětí do nových (náhradních) rodin docházelo již od nepaměti. Byla to praxe běžně užívaná mnoha kulturami po mnohá staletí. Slovo adopce znamenalo původně „vyvoliti“, a děti tedy byly svými novými rodiči vyvoleny. Dnes je tomu zcela jinak. Rodiče jsou vybíráni pro opuštěné dítě. Podle našeho zákona o rodině a zákona o sociálně-právní ochraně dětí za každé dítě zodpovídá jeho zákonný zástupce, což bývají zpravidla jeho rodiče. Pokud však dítě nemá alespoň v jednom rodiči zákonného zástupce, je mu ustanoven opatrovník, který jej zastupuje. Právě proto je role těch, kteří zastupují děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, velice důležitým a nelehkým úkolem. Vždyť právě na výběru vhodné rodiny závisí celý další život opuštěného dítěte, ale i jeho budoucích rodičů. Bohužel je u nás stále mnoho dětí, které byly rodiči opuštěny nebo jim hrozí, že opuštěny budou. A právě proto tyto děti potřebují včasnou, citlivou a účelnou ochranu. Zároveň však existují manželství, která po dítěti touží, ale jejich touha zůstala nenaplněna. Jsou u nás i taková manželství, která již děti mají, ale v jejich rodině a srdcích je ještě dostatek místa pro přijetí dalšího dítěte.

Cílem bakalářské práce není poukazovat na nedostatky v náhradní rodinné péči v naší republice, ale spíše vytvořit jakýsi ucelený přehled o možnostech náhradní rodinné péče u nás. Tuto bakalářskou práci jsem psala s úmyslem nastínit v ní aktuální ožehavá témata náhradní rodinné péče a zároveň i poukázat na to, že v naší zemi je mezi námi spousta těch, kterým není lhostejný osud opuštěných dětí.

Téma bakalářské práce „Náhradní rodinná péče“ jsem si zvolila proto, že obsahuje jak právní aspekty, tak i sociálně pedagogická a psychologická specifika této problematiky, která úzce souvisí se studiem sociální pedagogiky.

1. Rodina a rodičovství

1.1 Rodina a její význam

Rodina tvořila téměř ve všech kulturách a časových obdobích základní jednotku, jakousi buňku společnosti, která měla za úkol především zabezpečit děti a vybavit je pro samostatné fungování ve společnosti, tedy vychovávat další generace. Jako taková prošla v průběhu staletí vývojem, posunul se význam jejích funkcí. Několika generační rodinné soužití se posunulo spíše k užší rodině, kdy větší důraz se klade na potřeby dítěte a rodina se stále více demokratizuje. V průběhu vlastního vývoje prochází rodina změnami a překonává překážky, které není vždy schopna zvládnout vlastními silami a tehdy potřebuje podporu a pomoc z okolí, případně pomoc státu nebo státní či nestátní organizace či instituce.

Podstatné základní zkušenosti pro další vývoj získává dítě nejen přímo prostřednictvím výchovy, ale i nepřímo ze situace, do které se rodí a v které se vyvíjí, tedy v původní rodinné konstelaci.

1.2 Rodičovství z psychologického hlediska

Touha mít děti je dána přírodní zákonitostí působící v člověku, tak jako v jiných živých tvorech na zemi. Bezdětnost je něčím nepřirozeným a nepřirodním. Jako existuje pud pohlavní, tak existuje i pud rodičovský, oba se spojují a řídí lidské chování tak, aby se jim dostalo uspokojení. Výsledkem jsou pak děti. Na druhém místě je motivace psychologická a společenská. Lidé mají potřebu osvědčit před sebou a před druhými svou ploditelskou schopnost – muži mužskou, ženy ženskou. Rodičovství je tedy věcí jejich společenské prestiže. Tím, že máme děti, se vyrovnáváme ostatním „normálním“ lidem. Vyrovnáváme se tak konečně i svým rodičům, a to právě v nejdůležitější biologické funkci. Stáváme se rodiči a všichni kolem to musí vzít na vědomí. Následují další důvody pro rodičovství. Dítě znamená posílení rodinného společenství a přináší radost a zábavu. Jinak by byl život nudný. Máme-li děti, máme někoho, komu můžeme

věnovat svou lásku, své myšlení, své snahy a naděje. Odkážeme mu svůj majetek – nač jinak bychom se v životě tolik snažili? Těhotenství a narození dítěte může být však i určitým společenským (morálním) nátlakem na partnera. Mohl by mít i ráz vydírání. Stává se i jakýmsi nástrojem pomsty vůči vlastním rodičům za jejich příliš přísnou, omezující, utlačující výchovu. Někdy je i prostředkem k osvobození a úniku z vlastní rodiny. Důvodů je tedy nespočet a konečně také možná ještě i dnes mohou být lacinou pracovní silou a pojistkou pro stáří rodičů. V dřívějších dobách míval tento ekonomický důvod přednost před všemi důvody psychologickými. Rozsáhlé průzkumy prováděné už v sedmdesátých letech v různých částech světa však ukázaly všeobecný a zřetelný posun od hledisek materiálních k hlediskům citovým. Celosvětový vývoj jde směrem emocionalizace rodinných vztahů. Častěji než kdy dříve rodiče uvádějí, že život s dětmi je obohacuje. Děti od rodičů nejen přijímají, ale také jim mnoho dávají. Jsou dnes méně ekonomickou pojistkou rodičů proti bídě a více pojistkou citovou proti osamělosti.¹

Jak je výše uvedeno, někteří badatelé z oboru psychologie hledali v pečovatelském a ochranném postoji rodičů k dětem působení víceméně „slepých“ přírodních sil, tedy pudu nebo instinktu. Podle této představy by rozhodující a nutnou podmínkou vzájemného vztahu bylo ovšem jenom a výhradně rodičovství vlastní, pokrevní neboli biologické. Současně je však zřejmé, že rodičovský pud, i když není důvodu jeho existenci popírat, zdaleka nepůsobí v říši živočišné univerzálně a stoprocentně. Jsou četná svědectví o tom, že některé zvířecí matky (o to více otcové) své vlastní potomstvo zanedbávají, opouští, ba i zahubí, přičemž podobných svědectví z lidské společnosti, dávné i současné, je patrně ještě víc. Přírodní pudové síly tedy mnohdy selhávají. Na druhé straně je však i mnoho živočišných druhů, jejichž dospělí příslušníci přijímají, čili svým způsobem adoptují, opuštěná mláďata svého druhu, ba někdy dokonce i mláďata druhu jiného.

V motivaci adopce se jako dva nejčastější činitele uvádějí v první řadě neplodnost a v druhé řadě náhrada za zemřelé dítě. Neplodnost spolu se svými psychickými důsledky vysoce převažuje. Náhrada za zemřelé dítě, kdy rodina už další děti mít nemůže, přichází v úvahu relativně zřídka.

¹ Matějček, Zdeněk. Náhradní rodinná péče. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 55-56, ISBN 80-7178-304-8.

Motivace k pěstounské péči je zřejmě odlišná a ovšem i nepoměrně složitější. Méně často má být řešením tíživé psychické situace bezdětných manželů nebo těch, kteří své jediné dítě ztratili. Pěstouni většinou své vlastní dítě nebo děti mají. Do popředí tu zřetelněji vystupuje touha či zvýšená potřeba mít více dětí, které by uspokojovaly základní psychické potřeby manželů – naplnit všeobjímající mateřství a otcovství. Uplatňuje se navíc i touha pomáhat opuštěnému dítěti, udělat „něco dobrého“ (v náboženském nebo i v jiném významu), projevit vděčnost za osobní osudové štěstí, nebo naopak odčinit nějakou osobní vinu atd. Přitom ani otázka ekonomického přínosu rodině není zcela jistě pominutelná.

Jak je již výše uvedeno, touhu po dětech a motivaci k přijetí cizího dítěte ovlivňují i psychologické a společenské aspekty. Vedle rodičovství biologického je tu tedy i rodičovství psychologické. Jedno a druhé rozhodně není v protikladu, nýbrž zpravidla ve vzájemném souladu a součinnosti. Rodičovství biologické a psychologické existují tedy vedle sebe a spolu, jedno však není druhému nutnou podmínkou. Jsou případy rodičovství biologického bez psychologického, když rodiče své vlastní děti opouštějí. A jsou případy jen rodičovství psychologického bez biologického, když lidé, kteří vlastní děti nemají, přijímají cizí dítě za své. Romantické představy o „hlasu krve“ dnešní věda odsunula do říše pověr. Lze pokládat za prokázané, že dítě samo za rodiče přijímá toho, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chová, a nikoli toho, kdo se tak nechová a své rodičovství prokazuje pouze úředním potvrzením rodičovství biologického. Stejně tak je možno mít za prokázané, že podstatou specifického vztahu mezi dítětem a jeho rodiči není to, že je někdo krmí a působí mu tělesnou příjemnost (jak se domníval ještě Sigmund Freud), ale že mu poskytuje oporu a jistotu v poznávání neznámého a následkem toho i nebezpečného světa. Jinými slovy, že ho osvobozuje od svazujícího pocitu úzkosti. Základním principem citového vztahu je uspokojení základní psychické potřeby bezpečí a jistoty. Kojit a krmit dítě je možno bez lásky. Dávat dítěti pocit důvěry, opory a jistoty však bez lásky nejde. Tyto poznatky mluví zřetelně ve prospěch psychologického rodičovství, tj. tedy i ve prospěch náhradní rodinné péče založené na citových vztazích, v kontrastu s péčí ústavní, která na citových vztazích z principu založena není.

2. Přehled historického vývoje náhradní rodinné péče

Traduje se, že historie je učitelkou života, ale v péči o nechtěné či jinak postižené děti je spíše zrcadlem života dávných kultur i nedávných politických peripetií. Zrcadlem, jež leckdy naznačuje, že pod sluncem není mnoho zcela nového.

„Co nechceš, aby ti činili jiní, ani ty nečiň jim“, „miluj bližního svého jako sebe samého“. To jsou některé ze zásad křesťanství, které snad i napomohly změnit postoj k nechtěným dětem.

Formu zákona nabylo osvojení patrně nejdříve ve starém Římě již v době republiky. V zákoně se praví „adoptio naturam imitatur – osvojením se nahrazuje příroda“, čímž je vyjádřeno, že vztah mezi osvojencem a jeho osvojitelem je podobný vztahu mezi vlastním dítětem a jeho rodiči. Podle římského práva byly pak formulovány právní podmínky osvojení takřka ve všech pozdějších právních řádech evropských zemí, ovšem většinou až s odstupem mnoha staletí.

Historicky první nalezinec byl založen roku 787 v Itálii v Miláně z podnětu tamního arcibiskupa v jím zakoupeném domě.

Tehdejší myšlenka koncilu v Rouenu v 9. století může být považována za předchůdce současné novinky tzv. „Baby boxů“ - vytápěných boxů zřizovaných v budovách některých nemocnic, do nichž lze odložit nechtěného novorozence. Církevní hodnostáři vybídli kněze z Rouenu, aby v kázáních hovořili o osudu „nechtěňátek“. Měli vybízet matky takových novorozenců, aby je přinesly do kostela. Tam byly zřízeny pro tento účel zvláštní mramorové mísy. Odložených dětí se poté ujímaly zbožné osoby.

Nalezince byly vždy trvalou a vydatnou zásobárnou dětí pro adopci a později i pro pěstounskou péči. Jejich zakladatelé (např. Vincent de Paul, prohlášený později za svatého, založil nalezinec v Paříži r. 1638 – odtud u nás Vincentinum) byli většinou vedeni ušlechtilou snahou zachránit dítě od smrti nebo od pokoutního obchodu a zneužívání, mnohdy i od zmrzačení za tím účelem, aby budilo soustrast a získávalo almužnu pro své „majitele“. Osud sirotek a opuštěných dětí byl obvykle žalostný.

Císař Napoleon nařídil vybudování nalezinců opatřených tornem² ve všech departementech jeho říše. Francouzský „Code Civil“ uvádí několik forem adopce. Po bitvě u Slavkova vyhlásil císař Napoleon „státní“ adopci dětí padlých důstojníků a vojáků.

První institucí pečující o osiřelé a opuštěné děti u nás byl „Vlašský špitál“ založený na počátku 16. století Italy, kteří pobývali v Praze. Od samého počátku se však potýkal se značnými finančními problémy, byl zcela závislý na dobročinnosti. Pokus o státní instituci následoval až v roce 1762. Dekretem z 15. ledna onoho roku jej zřídila Marie Terezie. Ona a zejména Josef II. v prvních letech vlády byli zastánci kolektivní výchovy sirotek v ústavech. Vídeňský nalezinec byl založen v r. 1784 a pražský za pět let potom, a to právě pod patronací císaře Josefa II. Na vedení pražského sirotčince musela přispívat pražská města. Od roku 1769 byl ústavu přičten příspěvek z příjmů C. K. zastavárny. Následoval vznik řady dalších obdobných institucí. V roce 1883 jich bylo v Čechách již 21, a to jak soukromých, tak i veřejných. Celkem v nich pobývalo 808 dětí.

Zatímco historie adopce má své kořeny v neblahé praxi odkládání přespočetných, nežádoucích dětí a pak v instituci nalezinců, můžeme za předchůdce placené pěstounské péče považovat spíše instituce kojných. Instituce placených kojných a pak i chův, opatrovnic a pěstounek byla ve starověku v městských státech řeckých, stejně tak i v Římě. Vývoj pak mnoho nepokročil až do doby hromadného zřizování nalezinců v době osvícenství na konci 18. století. Ale i v druhé polovině minulého století stále existovaly placené kojné a chůvy. Dostávalo se jim však již úředního názvu „pěstounů“. Kromě soukromé iniciativy se tu ovšem angažoval už i stát svými úředními orgány, kdy poměrně přesně byly formulovány zásady pro pěstouny.

To, co je dnes nazýváno pěstounskou péčí, umožňoval vládní dekret z 18.9.1788, kdy bylo upuštěno od výhradního společného opatření sirotek a nalezenců. Tento trend potvrzovala i Zpráva Českého zemského gubernia ze 30.7.1789, která informovala o otevření nové zemské porodnice a nalezince u sv. Apolináře v Praze. Nalezinec byl udržován zemským fondem nákladem 400 tisíc zl. ročně. Z toho se platila i následná

² Torno: Aby se zajistila anonymita rodičů, kteří odkládali své novorozené děti do klášterů, byla vytvořena otáčedla, tzv. torna. Torna byla zabudována do vrat nebo zdí útulků tak, aby rodiče mohli vložit dítě do torna i tajně a to se tak otočením tohoto zařízení dostalo do bezpečí. První torna nechal zříditi papež Inocenc III. v roce 1198 v nemocnici Sv. Ducha v Římě.

pěstounská péče. Ze zemské porodnice, řečené „Červený dům“, přicházelo dítě do péče pěstounky osmý den po narození. Pěstounka musela být zdravá, majetná a mravně zachovalá, což prokazovala vysvědčením. Plat pěstounky byl vzhledem k věku dítěte sestupný, což je z pohledu dnešní doby zcela nelogické. Každá pěstounka se musela podrobit lékařské prohlídce, je-li zdravá a „může-li vedle dítěte vlastního také dítěti z nalezince dostatek mléka poskytnouti“.³ Farář příslušné obce či obce přifařené jí musel každý měsíc potvrdit, že dítě dosud žije. Teprve až s tímto potvrzením si mohla vyzvednout svou odměnu v pokladně nalezince. Výbava, kterou dítě dostávalo na cestu do nového domova, byla víc než skromná. Ukončením šestého roku, dosahovalo dítě tzv. normálního věku a muselo být vráceno ústavu, pokud se tedy pěstouni nechtěli o něho dál starat bezplatně. Pěstounka odevzdala dítě přijímací kanceláři ústavu a vrátila zbytek ošetřovného. Z ústavu šli děti do kláštera, který fungoval jako přechodná stanice a odkud pak byly odesílány do své domovské obce. Tam bývalo dítě svěřeno (ovšem už na náklady obce) rodině, která se o něho přihlásila. Tato rodina měla za úkol dítě posílat do školy, a vést k práci a k řemeslu. Mnohdy však dítě končilo tak, že bylo živeno střídavě po domech a chodilo po žebrotě. Okresní sirotčince, které začínaly být porůznu zřizovány na podkladě zemského chudinského zákona z r. 1868, byly za této situace pokrokovým zařízením.

Československá republika po roce 1918 navazovala již na zlepšený stav péče o děti, dosažený v posledních letech bývalého Rakouska - Uherska. V roce 1931 spravovaly okresy 24 okresních sirotčinců, stát spravoval 60 dětských domovů určených k dočasnému, víceméně ozdravnému pobytu opuštěných či ohrožených dětí. Jejich funkce se blížila dnešním diagnostickým dětským domovům. Kapacita nepřesahovala 20 míst, takže si zachovávaly určitý rodinný ráz. Po krátkém pobytu a po vyřízení soudních formalit se děti vracely buď zpět do vlastních rodin, nebo byly pro ně vyhledány rodiny pěstounské či adoptivní, v nejhorším případě přecházely do ústavů pro starší děti nebo do zařízení pro „mládež úchylnou“ (tak se tehdy oficiálně označovaly děti vyžadující zvláštní výukovou a výchovnou péči).⁴ Pěstounská péče se

³ Matějček, Zdeněk. Náhradní rodinná péče. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 27, ISBN 80-7178-304-8.

⁴ Matějček, Zdeněk. Náhradní rodinná péče. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 29, ISBN 80-7178-304-8.

tehdy dělila na čtyři typy. Prvním typem byla pěstounská péče „nalezenecká“, ta navazovala na pobyt dítěte v nalezinci či v sirotčinci. Dítě bylo svěřováno do pěstounské péče, tentokrát ne už jen ženě - pěstounce, nýbrž nejčastěji oběma manželům, a to do určitého věku dítěte. Výběr pěstounů a dohled nad péčí o svěřené děti zajišťoval ústav na základě tzv. ústavního poručení. Druhým typem byla pěstounská péče „řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež“. Tato forma navazovala na stav z doby Rakouska - Uherska. V roce 1921 byl však vydán nový zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Na jeho základě již sociální pracovníci Okresních péčí o mládež vyhledávali pokud možno spolehlivé pěstouny. Třetím typem byla pěstounská péče v tzv. „koloniích“. Tato myšlenka vznikla na Moravě, ale rychle se rozšířila i do Čech. Rodinné kolonie byly zakládány v určité obci, v několika sousedních obcích, v okrese, kde sociální pracovníci vyhledali několik vhodných rodin a svěřili jim děti do pěstounské péče. Poněvadž rodiny byly v blízkém sousedství, bylo snazší kontrolovat je i pomáhat jim v případě potřeby s výchovou svěřených dětí. Čtvrtým a posledním typem byla pěstounská péče „na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny, bez soudního jednání“. Tento způsob péče se pak měnil ve svěřování dětí prarodičům nebo jiným příbuzným. (Je to jediný typ pěstounské péče, který přetrval z doby první republiky až do sedmdesátých let).

V době druhé světové války poklesl v Protektorátu počet dětí v oficiální pěstounské péči. O to pozoruhodnější však byly aktivity jednotlivců. Nejrozsáhlejším krátkodobým projektem pěstounské či hostitelské péče v dějinách Československa byla akce britského úředníka Nicholase Wintona. Ten se rozhodl pomoci ohroženým dětem z židovských rodin protektorátu Čechy a Morava. Za jeho přičinění se tak tehdy zachránilo a odcestovalo 669 dětí do Anglie. Výběr pěstounů pro tyto děti na britské straně však nebyl prakticky prováděn. Nebyl na to čas ani podmínky. Přijata byla každá rodina ochotná nabídnout péči a zároveň složit nemalou částku na cestovní výdaje, poplatky, víza a úplatky pro gestapo v Protektorátu. Dalším pozoruhodným pokusem, jak zajistit něco mezi dětským domovem rodinného typu a pěstounskou péčí v pekle na zemi, byly aktivity terezínského vychovatele Fredey Hirsche v tzv. rodinném táboře v Březince (Osvětim). V tamních dvou dětských blocích byly jak děti doposud žijících rodičů, tak i děti osiřelé. U prvních se důsledně dbalo na zachování kontaktu s rodiči,

byť za cenu toho, že na noc šly děti do horších podmínek běžného bloku za otcem a matkou. U druhých, osiřelých, se dbalo na vytvoření jakýchsi sourozeneckých skupin s pevnou vazbou na konkrétního opatrovníka či opatrovnici. Díky tomuto osobnímu přístupu tam, mezi ostatními dráty nabitými elektřinou, pár metrů od plynových komor, jak uvádějí pamětníci, „i v Březince prožily děti okamžiky štěstí“.⁵

Dalším významným mezníkem v historii náhradní rodinné péče byl rok 1949, kdy vznikl na podkladě Ústavy 9. května zákon o právu rodinném č. 265/49. Na jedné straně tento zákon přinášel demokratické změny, rovnoprávnost muže a ženy, rovnoprávnost manželského a nemanželského dítěte. Na straně druhé byl však pramálo poplatný demokratické ideologii. Akcent na socialistickou výchovu pak byl zcela v plné míře pojat do zákona o rodině č. 52/55, což ovšem značně ovlivňovalo výběr osvojitelů. Pěstounská péče s výjimkou příbuzenské byla v roce 1950 zrušena. Byla možná jen na základě soukromé dohody mezi rodiči a pěstouny, bez účasti soudu. Ostatní formy byly rázně ukončeny. Znovu obnovena byla až po 23 letech. Novela zákona č. 15/1958 přinesla změnu předpisů o osvojení mimo jiné i zavedením dodnes platných dvou druhů osvojení – za určitých okolností zrušitelného a naopak nezrušitelného.

Zákon o rodině č. 94 ze 4.12.1963, jenž vstoupil v platnost 1.4.1964 sice obsahoval úlitby oficiální ideologii, ale preferoval výchovu rodinnou před výchovou kolektivní, a co je zřejmě nejdůležitější, posiloval zásadu „zájem dítěte především“. Nešlo tedy již o to, hledat nejvhodnější dítě pro danou rodinu, ale naopak nejvhodnější rodinu pro dané dítě. Zákon byl několikrát novelizován, nejnověji byl změněn a doplněn nyní platným zákonem č. 91/1998 Sb. V té době již platil pěstounskou péči znovu obnovující zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči. Vstoupil v platnost 1. června 1974 a poté byl opět několikrát novelizován. O osvojení i o stanovení pěstounské péče rozhodoval i nadále soud. Podklady pro soudní jednání ovšem připravovali především pracovníci národních výborů, oddělení péče o děti. Vlastní výběr nejvhodnější rodiny pro dané dítě pak byl svěřen tzv. poradním sborům při odboru sociálních věcí krajských národních výborů. V nich zasedaly pracovnice péče o děti, ředitelé dětských domovů, psychologové odborně vyšetřující děti i žadatele. Zaváděla se a rozvíjela adopce

⁵ Gabriel, Zbyněk. Novák, Tomáš. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 18, ISBN 978-80-247-1788-3.

mezinárodní. Postupně vznikali nejrůznější formy náhradní rodinné péče a s nimi také instituce vládní i nevládní, které ji propagovali a řídili. Z toho vyplývala potřeba mezinárodních dohod a koordinace postupů. Zájem dítěte nabýval v této spojitosti stále většího významu, zájem osvojitelů ustupoval do pozadí. Nově se také více pozornosti věnovala ženám, které se dítěte vzdávaly a které dosud zůstávaly takřka nepovšimnuty. Poznatky o psychické deprivaci dětí se mezitím rozšířily ve světovém měřítku. K tomu stále postupně přistupují nové poznatky z vývojové psychologie, psychologie běhu života, z biologie chování, z etologie a nejrůznějších dalších vědních oborů. Vztah k dětem se v celém světě dalekosáhle emocionalizuje.

3. Základní principy sociálně-právní ochrany dětí v ČR

System péče o dítě v naší republice vychází z několika základních principů. Tím nejzákladnějším principem je ten, že rodičovství a rodina jsou v naší republice pod ochranou zákona. Ústava ČR zaručuje článkem čtyři ochranu základních práv a svobod soudní mocí. Tato práva jsou deklarována v Listině základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku. Článek třicet Listiny základních práv a svobod je celý věnovaný rodině a dětem a zdůrazňuje právo dětí na rodičovskou výchovu a péči. Dalším z významných dokumentů je Úmluva o právech dítěte. Státy vázané „Úmluvou“ mají povinnost respektovat rodinu jako základní jednotku společnosti a jako přirozené prostředí, ve kterém se mohou rozvíjet a prospívat všichni její členové, zejména pak děti. Z jednotlivých článků „Úmluvy“ je zde třeba zmínit ty, které se týkají rodiny a řešení situace dítěte mimo rodinu: Dítě má právo žít s oběma rodiči a udržovat s nimi styk, není-li to v rozporu s jeho zájmy. Oddělení dítěte od rodičů proti jejich vůli je možné jen v případě, že je to v zájmu dítěte, a může se uskutečnit jen soudním rozhodnutím. Dítě, které je dočasně nebo trvale zbaveno svého rodinného prostředí, nebo dítě, které ve vlastním zájmu nemůže být ponecháno v rodinném prostředí, má právo na pomoc a ochranu poskytovanou státem. Takovému dítěti se v souladu s vnitrostátním zákonodárstvím zabezpečí náhradní péče, přičemž je třeba brát zřetel na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.

Základním principem, na kterém je sociálně-právní ochrana dětí v naší republice postavena, je nejlepší zájem, prospěch a blaho dítěte. Sociálně-právní ochrana je poskytována všem dětem mladším osmnácti let bezplatně a bez rozdílu a jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického a jiného národnostního, etnického nebo sociálního původu. „Úmluva“ zřizuje Výbor pro lidská práva dítěte, kterému se smluvní státy zavazují předkládat zprávy o opatřeních přijatých k naplňování práv vyplývajících právě z „Úmluvy“.

V duchu zmíněných dokumentů, kterými je vedle mezinárodních úmluv, směrnice EU a rezoluce a Doporučení Rady Evropy náš stát vázán, jsou vypracovány další vnitrostátní právní předpisy, které se zabývají problematikou rodiny, dětí a jejich vzájemnými vztahy, ochranou a zabezpečením.

4. Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je formou péče, při které je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí nejvíce se podobajícímu životu v přirozené rodině. Po institucionální stránce spadá náhradní rodinná péče do kompetence Ministerstva práce a sociálních věcí, které je centrálním orgánem státní správy pro tuto oblast. Na nižším stupni je náhradní rodinná péče zajišťována krajskými úřady, pověřenými obcemi, a to jak v rámci přenesené, tak i samostatné působnosti. O všech formách náhradní rodinné péče v konečné fázi rozhoduje podle občanského soudního řádu soud. V České republice rozlišujeme následující formy náhradní rodinné péče: svěřením do péče jiné osoby než rodiče, osvojení (osvojení, osvojení nezrušitelné, mezinárodní osvojení), pěstounská péče (pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu), poručenská péče.

4.1 Svěřením do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Podle ustanovení § 45 zákona o rodině může soud, vyžaduje-li to zájem dítěte, rozhodnout o jeho svěřením do péče jiné fyzické osoby než rodiče, poskytuje-li tato osoba záruku řádné výchovy a se svěřením souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud zpravidla přednost příbuznému. Ve svém rozhodnutí soud vždy vymezí osobám, které se stávají zodpovědné za výchovu dítěte, rozsah jejich práv a povinností vůči dítěti.⁶

⁶ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 45.

4.2 Osvojení (adopce)

4.2.1 Osvojení v České republice

Osvojení vedle svého hlavního poslání, kterým je a zůstává nahradit nezletilému dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí, přispívá výchovou, péčí a láskou zároveň k naplňování smyslu života osvojitelů, v jejichž rodině začíná osvojenec žít.

Osvojení je optimální formou náhradní výchovy a náhradní rodinné péče. Právní úpravu nalezneme v § 63 až § 77 zákona o rodině. Způsob podávání žádostí, podmínky prověřování vhodných žadatelů, systém zprostředkovávání a kompetence orgánů sociálně-právní ochrany při zprostředkování vymezuje zákon o SPOD (sociálně právní ochrana dětí) Při osvojení vznikají mezi osvojitelem a osvojenecem vztahy jako mezi rodiči a dětmi a mezi osvojenecem a příbuznými osvojitele vztahy příbuzenské. Podle ust. § 63 zákona o rodině mají osvojitelé při výchově dítěte plnou rodičovskou zodpovědnost. Vzájemná práva mezi osvojenecem a jeho biologickou rodinou zanikají. Mezi osvojitelem a osvojenecem musí být přiměřený věkový rozdíl. Není např. možné, aby sedmnáctiletou dívku adoptovali mladí manželé, kterým je sotva třicet let. Je možné dle ust. § 65 zákona o rodině osvojit pouze nezletilé dítě. Osvojitelem se mohou stát podle ust. § 64 zákona o rodině pouze fyzické osoby, které způsobem svého života zaručují, že osvojení bude ku prospěchu dítěte a společnosti.

Soud je povinen zjistit zdravotní stav osvojitelů, jejich motivaci k osvojení, výchovné a pečovatelské schopnosti a osobnostní dispozice a posoudit, zda neodporují účelu osvojení. Soud si také musí vyžádat vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany podle § 70 zákona o rodině a podle § 17 zákona o SPOD. Společně mohou dítě osvojit jen manželé. Pokud je osvojitelem manžel, může osvojit dítě jen se souhlasem druhého manžela.⁷

⁷ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 63, ust. § 64, ust. § 65, ust. § 70.

Zákon o SPOD (o sociálně-právní ochraně dětí) č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 17.

Zákon o rodině rozlišuje dva druhy osvojení a to: **osvojení** a **osvojení nezrušitelné**. Nezrušitelně lze osvojit jen dítě starší jednoho roku. Osvojení prosté je možné zrušit jen na návrh osvojitele nebo osvojence. Osvojené dítě nese příjmení osvojitele. Dítě osvojené společně manželi bude mít příjmení určené pro jejich ostatní děti. V případě nezrušitelného osvojení je osvojitel zapsán v matrice na místo rodiče osvojence. Osvojit dítě může manželská dvojice, manžel nebo manželka rodiče dítěte, ale i osamělá osoba. Avšak při dnešním nedostatku dětí právně volných a fakticky k adopci vhodných mají osaměle žijící osoby, tj. neprovdané ženy a svobodní muži, jen malou naději, že by mohli dítě do osvojení získat. Pokud takový případ nastane, soud rozhodne podle § 74 zákona o rodině o tom, že z matriky bude vypuštěn zápis o druhém rodiči.⁸ O osvojení rozhoduje soud a před jeho rozhodováním musí uplynout nejméně tři měsíce, po které zájemce pečuje o dítě na své náklady. Říká se tomu „předadopční péče“. Nezrušitelné osvojení nelze zrušit. Trvá tedy i tehdy, když se např. ukáže až později, že dítě trpí nějakou vývojovou poruchou nebo že chování tohoto dítěte je zcela v rozporu s představami nových rodičů či v rozporu se zákonem apod. Osvojitelé spojují tedy definitivně a navždy svůj osud s osudem tohoto určitého (adoptovaného čili „vyvoleného“) dítěte.

V případě dítěte umístěného z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo v ústavu rozhodne o jeho svěření do péče budoucích osvojitelů (tzv. předadopční péče) orgán sociálně-právní ochrany podle § 69 odst. 2 zákona o rodině. V ostatních případech o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů rozhoduje soud.⁹

Nejčastěji jsou do osvojení umisťovány děti, u kterých se předpokládá méně problémový zdravotní a psychomotorický vývoj a které je možné předat do náhradní rodinné péče především v raném věku, tedy pokud je vyřešen jejich právní vztah s původní rodinou. To se děje několika způsoby. Zpravidla se k osvojení vyžaduje souhlas zákonného zástupce, a to i v případě, že rodič dítěte je nezletilý. Zákonnými zástupci dítěte jsou většinou jeho rodiče, pokud nebyli zbaveni či omezeni ve své

⁸ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 74.

⁹ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 69 odst. 2.

rodičovské zodpovědnosti nebo ve způsobilosti k právním úkonům nebo pokud nezemřeli. Pokud dítě nemá zákonného zástupce alespoň v jednom z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení o osvojení zastupovat. Rodiče se řízení o osvojení neúčastní také v případě, že dali souhlas předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Dítěti je pak i pro tyto účely ustanoven opatrovník. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dítěte, a to nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Tento souhlas je možné ze strany rodičů odvolat pouze do chvíle, kdy rozhodnutí o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů nabude právní moci. Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich souhlasu, jestliže podle ust. § 68 zákona o rodině, po dobu šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě. V praxi to znamená, že rodiče v době řádově několika měsíců o dítě, které se nenachází v jejich péči, nikterak nezajímají, nenavštěvují ho, ani neprojevují zájem získat informace o jeho zdravotním stavu, psychickém vývoji a celkovém prospívání.¹⁰

V případě nezájmu rodičů rozlišujeme dva typy. „Žádný zájem“ neboli nezájem od počátku života dítěte, od jeho narození. Soud takový nezájem ze strany rodičů potvrdí tehdy, pokud se rodiče o dítě nezajímali okamžitě po narození. Příkladem může být například útěk matky z porodnice bez dítěte. Opuštěné dítě je ponecháno zdravotníkům a následuje alespoň dvouměsíční absence jakékoli snahy o kontakt s dítětem a získání informací o jeho stavu a vývoji. A „kvalifikovaný nezájem“. Pro vyslovení tohoto typu nezájmu soudem je nutné se o dítě a jeho vývoj podstatně nezajímat po dobu alespoň 6 měsíců od jeho předání/odebrání do péče jiné osoby či pověřeného zařízení, jak je již výše uvedeno. Příklad: Rodiče, kterým byl pro nedostatečnou a zanedbávající péči odebrán z domácí péče čtyř měsíční kojeneček. Byl předán na základě soudem vydaného předběžného opatření do péče kojeneckého ústavu, dětského centra či pobytového zařízení Fondu ohrožených dětí. Pokud se rodiče o dítě umístěné v takovém zařízení alespoň šest po sobě jdoucích měsíců nikterak nezajímají, nenavštěvují ho, ani se neinformují na jeho stav, lze podat k soudu návrh na vyslovení kvalifikovaného nezájmu. Někdy nastane situace, kdy je sporné, co ještě je a co již není projevem

¹⁰ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 68.

odpovídajícího zájmu o dítě. Konečné zhodnocení závažnosti nezájmu či dostatečnosti zájmu o dítě je ovšem vždy na zvážení soudu.

4.2.2 Osvojení dětí do ciziny a z ciziny – mezinárodní osvojení

Tato forma náhradní rodinné péče je možným řešením v případě, že se pro dítě nedaří najít náhradní rodinu v zemi původu. Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráce při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29.5.1993. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost 1.6.2000 a spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (SPOD), umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny. Haagská úmluva jasně stanoví postup při osvojování dítěte do zahraničí, určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi jeho původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a zásadně vylučuje jakékoliv zisky z adopcí. Zároveň nařizuje signatářským státům, aby na svém území určily jeden ústřední orgán, který bude za osvojení dětí do zahraničí odpovědný. U nás tuto funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně.

4.3 Pěstounská péče

Pěstounská péče je upravena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, (ustanovení o zprostředkování pěstounské péče, o zařízení pro výkon pěstounské péče), v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (dávky pěstounské péče), a v právních předpisech o sociálním zabezpečení (nemocenské a důchodové pojištění pěstounů). Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.

Soud může podle ust. § 45 odst. 1 zákona o rodině svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě, jestliže to vyžaduje zájem dítěte a jestliže osoba pěstouna poskytuje záruku jeho řádné výchovy. Dítě může být svěřeno také do společné pěstounské péče obou manželů. Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. Pokud bylo dítě svěřeno do pěstounské péče jen jednomu z manželů, podílí se na jeho výchově i manžel, který není jeho rodičem, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti podle § 33 zákona o rodině. Pěstoun při péči o dítě vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnosti k dítěti. Právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má podle ust. § 45c odst. 1 a 2, zákona o rodině jen v běžných věcech. Zákonnými zástupci dítěte jsou nadále jeho rodiče, jestliže nebyli v rodičovské zodpovědnosti omezeni, nebyli jí zcela zbaveni nebo nebyl její výkon pozastaven. Dítěti v pěstounské péči zůstává nejdříve příjmení po vlastních rodičích, později je však možno zažádat na matrice o jeho změnu. V případě svěřeni dítěte do pěstounské péče není vyloučen styk rodičů s dítětem. Pokud je rozhodnutí zákonných zástupců v kolizi se zájmem dítěte, má pěstoun možnost domáhat se v dané věci rozhodnutí soudu. Před rozhodnutím o svěřeni dítěte do pěstounské péče je soud povinen si vyžádat podle § 45b zákona o rodině vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda je ten, kdo se má stát pěstounem, vhodnou osobou pro výkon pěstounské péče. Pokud je dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, může být rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem a splňuje podmínky. Do péče budoucích pěstounů může být se souhlasem rodičů svěřeno i dítě, které není v ústavní výchově. Pokud není do tří měsíců od právní moci tohoto rozhodnutí zahájeno u soudu řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, pozbývá rozhodnutí o jeho dočasném svěřeni právní platnosti podle § 45b odst. 2 zákona o rodině.

Pěstounská péče může být zrušena rozhodnutím soudu. Soud může podle § 45a odst. 4 zákona o rodině zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů a učiní tak vždy, jestliže o to požádá pěstoun.¹¹

¹¹ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 33, ust. § 45 odst. 1, ust. § 45a odst. 4, ust. § 45b, ust. § 45b odst. 2, ust. § 45c odst. 1, 2.

Dítě, které bylo svěřeno do pěstounské péče, je povinné pomáhat podle svých schopností v domácnosti pěstouna. Pokud má vlastní příjem a žije ve společné domácnosti s pěstounem, musí podle ust. § 45c zákona o rodině, přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny. Podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, je pěstounská péče státem garantovaná forma náhradní rodinné péče. Stát zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Vykonává-li pěstoun pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče, je odměňován podle zákona č. 359/1999 Sb., o SPOD. Nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče má nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Tento příspěvek je vyplácen pěstounovi. (Příspěvek může být zachován i po dosažení zletilosti, pokud se jedná o dítě nezaopatřené – nejdéle do 26 let. V tomto případě je vyplácen přímo dítěti). Nárok na výživné na dítě, kterému náleží tento příspěvek přechází na stát. Je-li výživné vyšší než příspěvek, náleží dítěti rozdíl mezi výživným a příspěvkem. Rozdíl se vyplácí pěstounovi dle § 45d odst. 1 zákona o rodině. Soud uloží dle ust. § 45d odst. 2 zákona o rodině, rodičům nebo jiným fyzickým osobám povinným poskytovat výživné dítěti, aby toto výživné poukazovali příslušnému orgánu, který vyplácí pěstounovi, případně zletilému dítěti příspěvek. Jestliže dítě pobírá sirotčí důchod, pak mu příspěvek na úhradu potřeb dítěte náleží, jen pokud sirotčí důchod převyšuje.¹² Jeho výše je určena dle ust. § 39 zákona o sociální podpoře, rozdílem mezi tímto příspěvkem a částkou důchodu.¹³

Do pěstounské péče jsou nejčastěji umisťovány především děti sociálně osiřelé, které potřebují nejen trvalou individuální péči, ale i dlouhodobou výchovu v náhradní rodině. Jedná se především o děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, sourozenecké skupiny nebo děti jiného etnika. Patří sem i skupina dětí, u kterých brání jejich svěřeni do osvojení překážky právní, především nesouhlas rodičů. Přijetí staršího dítěte, dítěte s postižením nebo dítěte jiné národnosti či etnika je velice náročný úkol. Vyžaduje od budoucích pěstounů především laskavost, trpělivost a odhodlanost čelit případným obtížím ze strany dítěte, jeho původní rodiny, ale také ze strany širšího okolí. Přijetí postiženého dítěte vyžaduje od pěstounů rovněž obecnou znalost

¹² Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 45c, ust. § 45d odst. 1, ust. § 45d odst. 2.

¹³ Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 39.

problematiky postižení, informovanost o zdravotním stavu a vývoji, reálné představy o jeho specifických potřebách, možnostech a případných vývojových odchylkách. Je-li dítě ve věku, kdy je schopno posoudit dosah svého svěřením do pěstounské péče, musí být přihlédnuto také k jeho vyjádření. Pokud to vyžaduje zájem dítěte, může soud po prozkoumání všech okolností svěřit dítě do pěstounské péče, i když rodiče s takovým řešením situace nesouhlasí. V takovém případě je zapotřebí, aby se pěstouni připravili na to, že se rodiče mohou do rozhodnutí soudu odvolávat a že řízení ve věci tak může být velmi zdlouhavé. Odvolání podle § 64 odst. 3 zákona o SPOD, proti rozhodnutí o svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů a o svěřením do péče budoucích pěstounů nemá odkladný účinek.¹⁴

Jak je již výše zmíněno, není v případě svěřením dítěte do pěstounské péče vyloučen styk rodičů s dítětem. Tato skutečnost bývá často problematickým momentem pěstounské péče. Na straně žadatelů stále převažuje nejasná představa o pěstounské péči. Často volí tuto formu náhradní rodinné péče, protože mají pocit, že jejich žádost bude vyřešena dříve, než kdyby žádali o osvojení. Biologickou rodinu dítěte nijak nerespektují a snaží se dítě kontaktu a někdy i informací o ní zcela uchránit. Je potřebné, aby se pojetí pěstounské péče jasně odlišovalo od osvojení. Přípravě žadatelů na svěřením dítěte do pěstounské péče by tedy měla být věnována maximální pozornost. Od 1. června 2006 je platná novela zákona o SPOD a s ní související změny v zákoně o rodině, které přináší několik významných změn pro oblast pěstounské péče a pro výkon sociálně-právní ochrany dětí. Zákon podle ust. § 11 odst. 1 a 2 zákona o SPOD věnuje pozornost zajištění podpůrných služeb pro náhradní rodiče. Podle něho mají krajské úřady zajišťovat osvojitelům nebo pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo se svěřením dítěte do pěstounské péče. Obecní úřady obcí s rozšířenou působností mají pak tuto poradenskou pomoc poskytovat. V současné době dochází k rozvoji návazných služeb pro náhradní rodiny s možností individuálního doprovázení rodin po převzetí dítěte. Vznikají také kluby náhradních rodičů s bohatým programem, který zahrnuje zajímavé přednášky, moderované diskuse, pobyty rodin

¹⁴ Zákon o SPOD (o sociálně-právní ochraně dětí) č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 64 odst. 3.

apod. V klubech mají náhradní rodiče možnost sdílet vzájemně své zkušenosti s náhradní rodinnou péčí a zároveň se zde mohou v případě potřeby obrátit na odborníky.¹⁵

4.3.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Mezi úpravy, které by mohly vést k efektivnější a kvalitnější práci s rodinami a dětmi, patří také zřízení institutu pěstounské péče na přechodnou dobu. Jeho úpravu najdeme v § 45a odst. 2 zákona o rodině. Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit do pěstounské péče dítě na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu tohoto typu pěstounské péče, a to na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, dále na dobu, po jejímž uplynutí lze podle § 68a dát souhlas rodiče s osvojením, nebo dobu podle § 68 zákona o rodině do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení.¹⁶

Bylo-li dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, je soud povinen nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumat, zda důvody k ní dále trvají. Za tím účelem si vyžádá zejména zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud podle § 45a odst. 5 zákona o rodině, rozhodne o výchově dítěte vždy, odpadnou-li důvody, pro které bylo dítě do přechodné pěstounské péče svěřeno.¹⁷

4.3.2 Pěstounská zařízení pro výkon pěstounské péče

Upravují ustanovení § 44 až § 47 zákona č. 359/1999 Sb., o SPOD, ve znění pozdějších předpisů. Pěstounská péče může být vykonávána v zařízení pro výkon pěstounské péče (dále jen „zařízení“). Zařízení se zpravidla zřizuje v samostatném objektu nebo v prostorách, které zřizovatel vybaví jako byt pro rodinu s větším počtem dětí. Zřizovatel zařízení uzavírá s pěstounem písemnou dohodu o výkonu pěstounské

¹⁵ Zákon o SPOD (o sociálně-právní ochraně dětí) č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 11 odst. 1, 2.

¹⁶ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 45a odst. 2, ust. § 68, ust. § 68a.

¹⁷ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 45a odst. 5.

péče v zařízení, která má své náležitosti. Jejím uzavřením vyplývají pro pěstouna vykonávajícího pěstounskou péči v zařízení i pro zřizovatele zařízení povinnosti.¹⁸

4.3.3 SOS vesničky

Tak trochu jiným „zařízením pro výkon pěstounské péče“ jsou SOS dětské vesničky, kde je pěstounskou péčí pověřena sama matka-pěstounka. Ta mívá většinou ku pomoci další osobu, které se říká „teta“ a která matce pomáhá při vedení domácnosti a výchově dětí. Matka-pěstounka se svěřenými dětmi bydlí v samostatném domečku. Skupina 10-12 takových domečků představuje „vesničku“. Rodinu v domečku tvoří tedy matka pěstounka a zpravidla šest a více dětí různého pohlaví a věku. Často jsou to sourozenci pocházející z jedné vlastní rodiny, která z nějakého důvodu ve svých funkcích selhala.

Cílem SOS vesniček je poskytnout dětem, které se ocitly mimo vlastní rodinu a nemají možnost být umístěny v adoptivní či individuální pěstounské péči, možnost vyrůstat v rodinném prostředí. Děti připravují společně s matkami - pěstovkami cíleně na samostatný život. Dlouhodobý model náhradní rodinné péče organizace SOS dětské vesničky je založen na **čtyřech pilířích**:

1) matka – každé dítě má pečujícího rodiče. SOS matka – pěstounka vytváří úzký vztah s každým dítětem svěřeným do její péče a poskytuje mu bezpečí, lásku a stabilitu, kterou potřebuje. Jako profesionální pečovatelka o dítě ovlivňuje směřování vývoje dítěte a řídí chod domácnosti. Uznává a respektuje původní rodinu každého dítěte.

2) bratři a sestry – rodinné vazby se přirozeně rozvíjejí. Děvčata a chlapci různého věku žijí společně jako bratři a sestry, biologičtí sourozenci jsou umístěni v jedné SOS rodině. Tyto děti spolu se svou SOS matkou pěstovkou vytvářejí citové vazby, které přetrvávají po celý život.

3) dům – každá rodina vytváří vlastní domov. Dům je domovem pěstounské rodiny se svou vlastní atmosférou, rytmem a běžnou rutinou. Děti zde zažívají pocit bezpečí a sounáležitosti, dělí se o zodpovědnost, radost i trápení každodenního života.

¹⁸ Zákon o SPOD (o sociálně-právní ochraně dětí) č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 45 - ust. § 47.

4) vesnička – SOS rodina je součástí společnosti. SOS rodiny žijí společně a vytvářejí podpůrné prostředí vesničky, kde si děti bezpečně mohou hrát a navazovat přátelství. Rodiny se dělí o své zkušenosti a nabízejí si vzájemnou pomoc. Prostřednictvím své rodiny, vesničky a obce se každé dítě učí aktivní účasti na životě společnosti.

4.4 Poručenská péče

Novela zákona o rodině vnesla do právní úpravy staronový institut poručenství. Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud podle § 78 zákona o rodině, dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů. Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, ustanoví soud poručníkem především toho, koho doporučili rodiče. Nebyl-li nikdo takto doporučen, ustanoví soud podle ust. § 79 odst. 1 zákona o rodině, poručníkem někoho z příbuzných nebo osob blízkých dítěti nebo jeho rodině, popřípadě jinou fyzickou osobu. Poručníky nezletilého dítěte mohou být ustanoveni i manželé. Nemůže-li být poručníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany. Dokud není dítěti ustanoven poručník nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce, činí podle ust. § 79 odst. 2 až 4 zákona o rodině, neodkladné úkony v zájmu dítěte a v jeho zastoupení orgán sociálně-právní ochrany.¹⁹

Poručník odpovídá soudu za řádné plnění této funkce a podléhá jeho pravidelnému dozoru. Zejména je povinen podávat soudu zprávy o osobě poručence a účty ze správy jeho jmění. Soud může dle ust. § 80 odst. 1 zákona o rodině, poručníka zprostit povinnosti podávat podrobné vyúčtování, nepřesahují-li výnosy jmění pravděpodobné náklady na výchovu a výživu poručence. Jakékoliv rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje podle § 80 odst. 4 zákona o rodině, schválení soudem. Poručník podává soudu zprávy o osobě poručence, zpravidla v ročních intervalech. Pokud soudem ustanovený poručník bude o dítě osobně pečovat a naplňovat všechny

¹⁹ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 78, ust. § 79 odst. 1, ust. § 79 odst. 2-4.

složky rodičovské zodpovědnosti, nastupuje na místo rodičů téměř v celém rozsahu. Na vztahy poručníka (poručníků) a dítěte se přiměřeně vztahují ustanovení o právech a povinnostech rodičů a dětí. Mezi ním a dítětem však ze zákona nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem. Funkce poručníka podle § 81 zákona o rodině, nezakládá vyživovací povinnost k dítěti.

Soud zproští poručníka poručenství na jeho návrh. Jestliže se poručník stane pro výkon své funkce nezpůsobilý nebo porušuje své povinnosti, soud ho odvolá. V případě rozvodu manželů, kteří byli ustanoveni do funkce poručníků, soud vždy posoudí, zda je v zájmu dítěte, aby tuto funkci vykonávali nadále oba rozvedení manželé. V opačném případě podle § 82 zákona o rodině, jednoho z nich poručenství zproští. Pokud poručník osobně pečuje o dítě, je zabezpečován dávkami státní sociální podpory jako pěstoun, a pokud je toho třeba, vznikne mu nárok i na další dávky určené pro rodiny s dětmi.²⁰

5. Opatrovnictví

Opatrovnictví je další užívaný pojem v náhradní rodinné péči. O ustanovení opatrovníka rozhoduje soud usnesením, v němž vymezí rozsah jeho práv a povinností vůči dítěti, a to vždy s ohledem na důvod, pro který byl dítěti opatrovník ustanoven. Opatrovník je dítěti ustanoven např. při řízení o osvojení. Opatrovník vykonává pouze některá rodičovská práva stanovená soudním rozhodnutím, není však zákonným zástupcem dítěte. Opatrovník ve srovnání s poručníkem nahrazuje rodiče pouze v omezeném rozsahu, dílčím způsobem vykonává některé práva a povinnosti rodičů.

²⁰ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 80 odst. 1, ust. § 80 odst. 4, ust. § 81, ust. § 82.

6. Náhradní výchovná péče

6.1 Ústavní péče

Jestliže rodina neplní svou funkci, výchova dítěte je vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo se rodiče či osoby odpovědné za výchovu nemohou o dítě ze závažných důvodů starat nebo se starat nechtějí a nebo to neumějí, může soud dítě umístit do zařízení poskytující okamžitou pomoc nebo může nad dítětem nařídít ústavní výchovu. Před nařízením ústavní výchovy je však soud povinen přezkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit formou náhradní rodinné péče.

Klasickými modely s dlouholetou tradicí jsou zvláštní dětská zařízení v resortu zdravotnictví, dále škála různých dětských domovů v resortu školství a konečně pro děti handicapované ústavy sociální péče v resortu sociálních věcí. Dítě zde není svěřováno do péče konkrétního náhradního rodiče či vychovatele, ale do péče neosobní instituce, v níž konkrétní vychovatelé přejímají jen částečnou a dílčí odpovědnost, přičemž dálkovým opatrovníkem dítěte bývá příslušná sociální pracovnice.

Mezi zvláštní dětská zařízení v resortu zdravotnictví patří kojenecké ústavy pro děti do 1 roku věku a dětské domovy pro děti od 0 do 3 až 5 let věku. Kojenecké ústavy se staly významnou součástí pediatrické preventivní péče. Děti sem byly původně umísťovány převážně ze zdravotních důvodů. Zde se začala odvíjet péče o děti s nízkou porodní hmotností, zde byly umísťovány děti vyžadující tehdy málo dostupnou umělou výživu, část dětí zde byla izolována od svých tuberkulózních rodičů apod. Začátkem šedesátých let se pojetí kojeneckých ústavů poněkud mění a původní zdravotní důvody přijetí jsou stále více nahrazovány důvody sociálními. Díky populačním opatřením a materiální stimulaci rodin ve prospěch péče o děti klesá v sedmdesátých letech i počet sociálních důvodů přijetí do zvláštních dětských zařízení. Začátkem osmdesátých let se v kojeneckých ústavech postupně objevuje stále větší počet dětí postižených, velmi často odložených ihned po narození podle pochybného „práva“ rodičů na narození zdravého dítěte. Objevuje se tak nový fenomén, opuštěné postižené dítě. Přibývá postupně nových, smíšených, zdravotně-sociálních důvodů přijetí. Tento trend je

potvrzován i v současnosti. Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do pěti let jsou ve správě ministerstva zdravotnictví. Přijímány jsou do nich děti (do KÚ i děti s matkami) ze zdravotních a sociálních důvodů. Pobyty jsou zpravidla krátkodobé.

Ústavy sociální péče přijímají děti s vážným stupněm mentální retardace nebo s kombinacemi postižení smyslového, tělesného a mentálního, které z různých důvodů nemohou vyrůstat v rodinném prostředí. Existují různé typy zařízení s trvalou péčí spadající pod resort ministerstva práce a sociálních věcí. Skladba dětí, které přicházejí do náhradní ústavní, tj. nerodinné výchovy a péče, se postupem času mění. Přetrvává vyšší podíl chlapců, přibývá dětí postižených, dědičně zatížených, romských dětí, dětí starších, dětí, jejichž biologičtí rodiče nejsou současně rodiči ve smyslu psychosociálním, a dětí, pocházejících často z rodin zatížených sociální patologií a alkoholismem.

V posledních letech je však zaznamenáván pozoruhodný pokles počtu těchto dětí v ústavech, a to přibližně o 20 %. S jistou opatrností lze tuto tendenci hodnotit jako příznivý projev zlepšující se socioekonomické situace obyvatelstva či zlepšujícího se rodičovského uvědomění určité jeho části.

6.1.1 Romové – prizma náhradní rodinné péče

Klasické sociometrické škály zjišťují postoj člověka k jiným sociálním skupinám podle toho, jakou sociální blízkost k dotyčným připustí a jakou považuje za optimální. Je velký rozdíl mezi obecnými proklamacemi o rovnoprávnosti a ochotou žít s určitým etnikem ve stejném městě, ve stejné čtvrti, v jedné ulici, v jednom domě nebo jako bezprostřední sousedé na jedné chodbě. Je u nás zcela běžnou praxí, že naši občané spíše přijmou do náhradní rodinné péče tělesně postižené dítě než dítě rómské.

Předchozí řádky v mnohém odrážející realitu přece jen neplatí naprosto jednoznačně nebo alespoň neplatili v dřívějších dobách. Zpochybňuje je zkušenost legendárního pediatra Doc. Morese, který v šedesátých letech našel takřka pro každé rómské dítě rodinu. Zájemcům o osvojení totiž pod rouškou tajemství sděloval, že nejde o Roma, ale o dítě urozené arabské krve. Tu šlo o potomka diplomata z kruhů blízkých velvyslanec-

tví Iránu, jindy o dítě arabského obchodníka, který dorazil na v té době novotou přitahující brněnský veletrh. Zlí jazykové tvrdili, že vidina modré, byť exotické, krve byla pro občany okresů Prostějov a Olomouc i relativně širokého okolí natolik silná, že pod jejich vlivem prostě neviděli neklamně známky romského původu dítěte. Pan docent byl zastáncem zdravého životního stylu „slunce, voda, vzduch“, ale před letní návštěvou potencionálních osvojitelů neviděl příliš rád, pokud se jeho již tak snědí svěřenci opalovali. Nemusejí být „černí jak Ašanti“, říkával.²¹ Je to již dávno a dnes by podobný přístup zcela určitě neobstál.

Objevují se ovšem jiné svérázné strategie. Existují osvojitelé, kteří romské dítě přijmou, ale výchovu zaměří způsobem „nikdy nesmíš být jako oni“. To znamená, že za jeden z nejtěžších trestů pak považují výrok: „Chováš se jako cikán!“ Psychologové se jednoznačně shodují v tom, že: „Romské dítě musí vědět, že je Rom a být na to hrdé“. Jinak dochází ke krizím identity. K jednomu z nejtvrďších střetů dochází při navazování partnerských vztahů. Pro mnohé z osvojitelů je nepříjemná představa, že by jim dítě, které vypiplali, přivedlo cikána nebo cikánku. Přiřazení či přivdání „bílých Romů“ do klasické Romské rodiny je též problematické. Byli vychováni jinak a těžce se přizpůsobují. Matky dcer, které navázaly vztah s osvojeným Romem, reagují na situace obvykle negativně s hysterickým podtextem. „Každou, jenom cikánku nám do rodiny nevod“ je častou odpovědí na vážnou známost syna s osvojenou Romkou.²² Pro žadatele o osvojení dětí bývá typická „adopční korekce zákonů dědičnosti“. U neromských dětí předpokládají, že základem a mírou všeho je výchova a není se třeba obávat dědičně podmíněných problémů. Naopak u Romů „dědičnost rozhoduje“ a takové dítě je geneticky vybaveno k nepravostem.

Ve vztahu k osvojení vzniká paradox naruby v situaci, kdy žadatelé v rozhovoru s psychologem připouštějí osvojení Roma, ale když je jim nabídnuto konkrétní dítě, pak je odmítají. Uvádějí, že sami by chtěli, ale bojí se okolí a podobné výmluvy. To samozřejmě může být pouhou racionalizací, ale nemusí. A nemusí jít ani zdaleka jen o současné skinheads či jiné extrémisty.

²¹ Gabriel, Zbyněk., Novák, Tomáš. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 38-39, ISBN 978-80-247-1788-3.

²² Gabriel, Zbyněk., Novák, Tomáš. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 39, ISBN 978-80-247-1788-3.

Faktem je, že v jednotlivých ústavních zařízeních se počet romských dětí pohybuje mezi 30-60 % klienty. Jde o totální nepoměr oproti zhruba 4 % Romů v české populaci. Ve výchovných ústavech tvoří dokonce až 90 %. Tento zarážející stav nastával pozvolna od konce padesátých a počátku šedesátých let minulého století. Hlavní příčinou byl rozpad tradičních vazeb a sociálních dohledů v rámci romské komunity vykořeněné z tradičních podmínek. Část viny má i necitlivý přístup úřadů k specifice života Romů. Jestliže se v minulosti stávalo, že romské dítě dejme tomu běhalo bosé po sněhu, bylo to považováno za důkaz jeho týrání plně zdůvodňující odebrání takového dítěte z rodiny. V dětském domově pak dítě dostalo boty, ale zároveň byly přerušeny jeho vazby k rodině a k bydlišti. Úředně akceptovaný způsob projevoování zájmu o dítě v dětském domově je opět přizpůsoben poměrům a vzdělanosti úrovni neromské populace. Romové neradi píší, mnohdy to ani neumí, neradí posílají doporučené dopisy, těžko se přizpůsobují hodinám návštěv. „Gadžo“, když je mu po dítěti smutno, zatelefonuje do domova, jak se mu daří, nebo pošle dopis či balíček. Cikán vezme housle a smutně hraje“, říkával docent Mores.²³

Nahlíženo tedy prizmatem náhradní rodinné péče není rasismus u nás jevem novým ani zanedbatelným. Spíše chronicky neřešeným, v minulosti popíraným a v současnosti již vyvolávajícím bezradnost.

6.2 Fond ohrožených dětí

V dřívější době se u nás otázkami adopce zabývaly jen státní instituce (Orgány péče o dítě při ONV a KNV, kojenecké ústavy nebo krajská Střediska náhradní rodinné péče). Po roce 1989 se začali uplatňovat i nevládní a nezávislé organizace. Mezi takové organizace společně s dalšími patří i Fond ohrožených dětí.

Fond ohrožených dětí (dále jen FOD) je občanské sdružení na pomoc týraným, zanedbávaným, zneužívaným opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem, s působností na celém území České republiky. Ustavující schůze Členského shromáždění se konala dne 23.6.1990, registrace stanov byla provedena Ministerstvem

²³ Gabriel, Zbyněk., Novák, Tomáš. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 40, ISBN 978-80-247-1788-3.

vnitřní ČR dne 2.4.1990. Hlavními směry činnosti FOD je pomoc týraným i jinak sociálně ohroženým dětem, se zaměřením na terénní sociální práci a sanaci rodin. Dále pak vyhledávání náhradních rodin pro obtížně umístitelné děti. Provoz azylových domů pro rodiny s dětmi a mládež bez domova. Poradenská a hmotná pomoc náhradním i potřebným vlastním rodinám. Osvěta a snaha o zlepšení legislativy a praxe na úseku ochrany dětí.

6.2.1 Klokánek – rodinná alternativa ústavní péče

Klokánek je projekt Fondu ohrožených dětí (FOD), jehož cílem je nabídnout dětem namísto ústavní výchovy přechodnou rodinnou péči na dobu, dokud se nemohou vrátit zpět do své rodiny, nebo dokud pro ně není nalezena trvalá náhradní rodinná péče (osvojení, pěstounská péče, svěření do výchovy třetí osoby).

Klokánky mají pověření Ministerstva práce a sociálních věcí jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, proto mohou přijímat děti na základě žádosti rodičů, soudního rozhodnutí (předběžné opatření nebo rozsudek), žádosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí i na základě žádosti samotného dítěte či osoby, která malé dítě nalezne opuštěné nebo v jiné krizové situaci. V těchto případech mohou děti v Klokánku zůstat i proti vůli rodičů až do té doby, než soud rozhodne o předběžném opatření. Většina přijatých dětí má stejnou anamnézu jako děti přijímané do ústavní výchovy, což jsou zanedbávání, domácí násilí, neschopnost zajistit řádnou péči, týrání, zneužívání, bytové důvody, a někdy i hospitalizace osamělého rodiče či svěření dítěte za účelem zajištění náhradní rodinné péče. Klokánky mají nepřetržitý provoz, proto mohou kdykoliv přijmout i novorozence, jejichž matky tají těhotenství a porodí mimo zdravotnické zařízení. Podle ust. § 46 odst. 2 zákona o rodině má rodinná péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc přednost před ústavní výchovou.²⁴

První Klokánek byl otevřen v Žatci v září roku 2000. V současné době již existuje šestnáct Klokáneků na území celé naší republiky. Klokánky se provozují jednak jako klasická rodinná péče v bytech „klokáních“ tet a strýců, kteří jsou zaměstnanci

²⁴ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. § 46 odst. 2.

Klokánku, nebo v objektech se služebními byty, kde o děti nepřetržitě střídavě po týdnu pečují po všech stránkách tak jako v rodině dvě stabilní tety. Zaměstnanci Klokánku se snaží, aby se děti mohly co nejdříve vrátit po zlepšení situace domů nebo není-li to možné, aby byly svěřeny do trvalé náhradní rodinné péče příbuzných či jiných osob. Průměrná doba pobytu dětí v Klokánku je půl roku. Kolem šedesáti procent dětí se vrací k rodičům, asi třicet procent přechází do trvalé náhradní rodinné péče. Zbývajících deset procent zahrnuje ukončení pobytu v Klokánku zletilostí či umístěním do jiného zařízení (nemocnice, psychiatrie nebo ústavní výchova). Od otevření prvního Klokánku bylo přijato již přes tři tisíce dětí různého věku, včetně novorozenců, kojenců a batolat. Velkou výhodou oproti ústavní výchově je, že Klokánky mohou přijímat sourozence bez ohledu na věk, takže nedochází k jejich další traumatizaci jejich rozdělením do různých zařízení podle věku (do tří let kojenecké ústavy a zdravotnické dětské domovy, od tří let diagnostické ústavy a školské dětské domovy a výchovné ústavy).

Protože přechodná rodinná péče s častým střídáním dětí je značně náročná, vychází z principu, že jedna osoba pečuje v samostatných bytech I. kategorie maximálně o tři až čtyři děti. Je to proto, že děti přicházejí velmi často zanedbané, opožděné v celkovém vývoji, deprivované, s nočními děsy a nevhodnými návyky a projevy, a proto vyžadují velmi intenzivní péči.

Vysoké nároky má Klokánek na osobnost „klokaních“ tet a strýců, kdy samozřejmostí jsou psychologická vyšetření. Pro péči ve vlastních bytech je požadována dále kromě vhodných bytových podmínek i zkušenost s výchovou vlastních či přijatých dětí. Důležitá je také osobní znalost zájemců. O jejichž schopnostech se zaměstnanci Klokánku mohou přesvědčit buď na poradensko relaxačních pobytech pro náhradní rodiny, nebo při péči o děti v týdenním střídavém cyklu v domech Klokánku, kde je zajištěna přítomnost sociálních pracovníků a psychologa, příp. i pediatra.

7. Hostitelská péče

Pokud dítě nemůže být osvojeno, nenajdou se pro něj vhodní pěstouni nebo (u starších dětí) s umístěním do pěstounské péče dítě nesouhlasí, či u něj realizace pěstounské péče není vhodná z jiných důvodů, zpravidla toto dítě zůstává v ústavním zařízení několik let. Často to je až do 18 let, v odůvodněných případech a s posvěcením soudu až do 19 let.

Plíživému a zhoubnému vlivu psychické deprivace z dlouhodobého pobytu v ústavu lze alespoň částečně zamezit tím, že je dítěti umožněno některé víkendy, svátky a prázdniny (v případě letních prázdnin pak alespoň jejich část) strávit na návštěvě v některé z rodin zájemců, kteří projeví zájem touto formou dítěti pomáhat. Dítě je tedy v takových případech při svém pobytu u těchto lidí bráno pouze jako „host“, odtud tedy pramení označení hostitelská péče. Termín „hostitelská péče“ však v zákoně o rodině není. O umožnění návštěv dítěte u rodičů, prarodičů, sourozenců, ale i jiných fyzických osob nerozhoduje soud, ale ředitel příslušného ústavního zařízení, ve kterém je dítě umístěno. Vedení ústavu však nemůže rozhodnout pouze na základě vlastního uvážení. Je povinno (podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí) toto uvolnění dítěte konzultovat s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany obce s rozšířenou působností. Bez doporučujícího vyjádření sociálních pracovníků úřadu pak nelze dítěti takový pobyt mimo zařízení umožnit. Ani zákon o sociálně-právní ochraně pojem hostitelská péče nezná, hovoří se zde pouze o povinnosti vyžádat si při jakémkoli pobytu dítěte u fyzických osob mimo ústav (včetně rodičů) povolení pověřeného úřadu.

Jedná se tedy o vymezení spíše širší, protože když (pominou-li se návštěvy dítěte u rodičů) se hovoří o hostitelské péči, jsou tím myšleny spíše opakované a dlouhodobější kontakty s příslušnými „hostiteli“, ne pouze například jednorázovou návštěvu dítěte u strýčka a tetičky například u příležitosti svatby, pohřbu či jiné mimořádné rodinné události, které ovšem zákon o sociálně-právní ochraně dětí v příslušném ustanovení § 30 zahrnuje rovněž. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí navíc od 1.6.2006 umožňuje sociálním pracovníkům z příslušných obecních úřadů v rámci zhodnocení vhodnosti krátkodobého pobytu dítěte u jim neznámých, neprověřených žadatelů požádat o vyšetření těchto osob (odborné posouzení) příslušný

krajský úřad. Tím možnost vyjádřit se ke vhodnosti žadatelů o realizaci hostitelské péče dostávají v mnoha případech i psychologové pro náhradní rodinnou péči na těchto úřadech působící. Zájemci o hostitelství však standardní žádost o zprostředkování náhradní rodinné péče nepodávají a krajský úřad také v tomto případě nevydává žádné správní rozhodnutí. Psycholog krajského úřadu se na základě odborného vyšetření pouze vyjádří k předpokladům těchto lidí pro výkon hostitelské péče. Příslušný úřad obce s rozšířenou působností poté rozhodne, zda řediteli zařízení, ve kterém dítě pobývá, návštěvy u žadatelů povolí či ne.

Hostitelská péče je ovšem i přes svůj shora uvedený právní „handicap“ odborníky na náhradní rodinnou péči chápána jako její přirozená součást. Pokud bychom ji chtěli přiblížit k některé z forem náhradní rodinné péče, pak je zřejmé, že se svými charakteristikami daleko spíše blíží pěstounské péči než osvojení. S trochou nadsázky, se dá hostitelství nazvat pěstounstvím podpůrným, tedy takovým, které působí spíše jako příležitostná podpora cílené a systematické snahy o minimalizaci rozvoje a negativních dopadů ústavní deprivace.

Na úskalí hostitelské péče, zvláště, počítá-li se do budoucna s reálnou možností přechodu v péči pěstounskou, však upozornila v jednom z minulých čísel časopisu Průvodce náhradní rodinnou péčí z roku 2005 pěstounka Dagmar Zezulová. Na základě vlastní zkušenosti s hostitelstvím konstatuje, že dítě zkrátka a dobře do rodiny jezdí pouze na návštěvy, nemá v rodině žádné povinnosti a nikdo ho nevychovává, protože to v podstatě během pár dnů jeho pobytu ani nelze. Děti toho posléze mohou začít i zneužívat, hostitele pak mohou nevědomky, ale někdy i zcela vědomě vnímat jako „sponzory určitého druhu zážitků“. Hostitelé nemají příliš prostoru něco na osobnosti dítěte měnit, a rozhodně to při nejlepší vůli nepůjde bez spolupráce s dětským domovem či jiným ústavním zařízením, ve kterém je dítě umístěno a kam se od „tetičky“ se „středou“ vracívá.²⁵

²⁵ Gabriel, Zbyněk., Novák, Tomáš. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 70, ISBN 978-80-247-1788-3.

8. Homosexuálové a náhradní rodinná péče

8.1 Homosexuální rodiče a jejich děti

Je tradiční rodina již překonaná? Je pro dítě lepší žít v rozvedené rodině než u gayů nebo leseb? Je mu lépe v dětském domově? Hodně se o tomto tématu dnes mluví: „homosexuálové, registrované partnerství, adopce dětí homosexuálními páry“.

Zákon o registrovaném partnerství gaye a lesby znevýhodňuje mimo jiné také v oblasti rodinného práva, u rodičovských práv, adopcí, výchovy dětí a reprodukčních práv. Nejenže je stávající právní úprava diskriminuje, ale ani nedbá na nejlepší zájem dětí žijících v těchto rodinách. U rodičovských práv, adopcí, výchovy dětí a reprodukčních práv je odlišné zacházení s homosexuálními lidmi pravděpodobně nejcitelnější. Lze říci, že rodičovství, vychovávání dětí a rodina zůstávají oblastí, kde stále přežívá velké množství pověr a předsudků o tom, co je „normální“ a „nejlepší“ pro děti. Veřejná debata o výchově dětí stejnopohlavními páry je v České republice zatím na počátku a její zaměření mnohdy neodpovídá realitě. Většinou se totiž soustředí jen na otázku, zda by měly mít stejnopohlavní páry možnost adoptovat děti, přičemž diskuze s tím spojená je obvykle postavena tak, že je pouze věcí politiků něco takového povolit nebo naopak zakázat. V diskusích tak chybí jasné rozlišení možných situací, ve kterých mohou mít homosexuální lidé děti. O čem se pak mluví ještě méně či vůbec je fakt, že stejnopohlavní páry vychovávající děti i v České republice reálně existují. Zkoumáním dětí vychovávaných gayi a lesbami či stejnopohlavními páry se ve světě v posledních desetiletích zabývaly desítky různých studií. Navzdory přesvědčení rozšířenému mezi řadou laiků i některými odborníky žádný z relevantních výzkumů nezjistil, že by děti homosexuálních rodičů měli nějaké větší problémy v oblasti formování sexuální a pohlavní identity ani v žádné další oblasti psychického vývoje. Při srovnávání dětí vychovávaných jedním homosexuálním rodičem a dětí vychovávaných stejnopohlavním párem se ale prokázalo, že pro děti je obecně lepší, pokud jsou vychovávány dvěma milujícími rodiči. Děti vychovávané jedním rodičem, ať už homosexuálním nebo heterosexuálním, prospívají v některých směrech hůře než děti

vychovávané dvěma rodiči, přičemž nezáleží na tom, zda jsou stejného nebo rozdílného pohlaví. Vedle toho stále více zemí umožňuje adopce dětí stejnopohlavními páry, neboť je evidentní, že péče v rodině je lepší a také pro stát méně nákladná než je tomu v případě péče institucionální. Česká republika patří stále mezi země s vysokým počtem dětí v ústavech, avšak společnost se zatím bohužel více znepokojuje nezvyklostí stejnopohlavních rodin než osudem dětí v ústavech.

Hovoří-li se o rodičovství, nelze v žádném případě opomenout samotné děti a jejich práva. Nejlepší zájem dítěte nicméně nemusí být naplněn jen v rámci tzv. tradiční rodiny, naopak zahraniční průzkumy potvrzují, že i stejnopohlavní páry jsou schopny svým dětem poskytnout plnohodnotné rodinné prostředí. V případě již existujících rodin je navíc v zájmu dětí, aby byly vychovávány v právně a sociálně stabilním prostředí. Tomu v mnoha zemích včetně České republiky brání legislativa ignorující existenci a zájmy těchto rodin. Tento stav je znepokojivý především z hlediska práv dětí, jejichž zájmy nejsou touto praxí vůbec brány v potaz. V oblasti rodičovství je třeba od situace, kdy se jedná o vztah gayů a lesbických žen k vlastním biologickým dětem odlišit situace, kdy stejnopohlavní páry usilují o naplnění své touhy po dětech. Většina lidí má představu, že nemají-li gayové a lesby děti ze svých předcházejících svazků, jediným způsobem, jak naplnit jejich touhu po dětech, je adopce. Adopce nicméně představuje pouze jednu z možností, jak mohou gayové a lesby svojí touhu po rodině uskutečnit. Právní úpravy jednotlivých zemí se v tomto ohledu liší. Způsoby, jež jsou v jedné zemi legální, v jiné zemi zákon nepovoluje.

8.2 Individuální a společná adopce

V České republice může podle zákona o rodině adoptovat dítě každý muž či žena bez ohledu na sexuální orientaci. Situace se však zásadně změní v okamžiku, kdy gayové a lesby vstoupí do registrovaného partnerství, neboť podle zákona registrované osoby nemohou adoptovat dítě nejen jako pár, ale ani individuálně. Příslušné ustanovení zákona o registrovaném partnerství zcela jednoznačně znevýhodňuje gaye a lesbické ženy, neboť osobám po vstupu do partnerství upírá právo, které je jim před uzavřením

a po ukončení registrovaného partnerství přiznáno. Zatímco muž či žena, kteří uzavřou manželství, mají i po dobu trvání manželství právo si sami adoptovat dítě, pouze k tomu navíc potřebují souhlas manžela či manželky. V přístupu k adopcím tak dochází k otevřené zákonné diskriminaci gayů a lesbických žen. Dá se říci, že chtějí-li si gayové nebo lesby adoptovat dítě, tlačí je současná česká právní úprava spíše k tomu, aby žili v neformalizovaných svazcích.

Na rozdíl od individuální adopce u adopce společné se rodiči stávají oba partneři, může se jednat o pár heterosexuální nebo stejnopohlavní. V České republice je společná adopce vyhrazena pouze manželům. Společnou adopci dětí stejnopohlavními páry umožňují např. Belgie, Nizozemí, Španělsko, Švédsko či Velká Británie, některé státy USA.

8.3 Právo adoptovat dítě své partnerky či partnera

Stejně jako může manžel nebo manželka adoptovat dítě své manželky či manžela, přiznávají některé země toto právo i partnerkám či partnerům ve stejnopohlavních svazcích. Právo adoptovat dítě partnerky či partnera umožňuje, aby se faktický vztah mezi dítětem a partnerkou nebo partnerem biologického rodiče upravil i právně. To významně přispívá ke stabilitě těchto vztahů a posiluje jistotu dítěte, že vztah k jemu velmi blízké osobě neskončí s koncem partnerství, a že osoba, která ho jako rodič vychovává, se stane i jeho rodičem ve smyslu právním se všemi důsledky, které přináší. Takto lze např. adoptovat biologické dítě partnerky či partnera, které má z předcházejícího heterosexuálního svazku nebo dítě narozené partnerce po umělém oplodnění. V České republice partneři a partnerky ve stejnopohlavních svazcích toto právo nemají. Partnerka či partner se fakticky podílejí na výchově dětí často řadu let, po dobu trvání registrovaného partnerství mají tuto povinnost stanovenou i zákonem. Přesto jim zákon vůbec neumožňuje upravit vztah k biologickému dítěti své partnerky či partnera právně. Tento stav nejenže znevýhodňuje stejnopohlavní páry, ale je zcela jednoznačně v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. Nezřídka zásadní problém nastává v okamžiku, kdy partnerství skončí, ať smrtí biologického rodiče nebo rozpadem part-

nerství. V případě úmrtí biologického rodiče hrozí nebezpečí, že dítě bude vytrženo ze svého prostředí a odděleno od osoby, která mu je nejbližší, aby bylo svěřeno do výchovy některé osobě z biologické rodiny zemřelého rodiče. Dojde-li k rozpadu partnerství, hrozí, stejně jako v případě rozpadu manželství, nebezpečí, že biologický rodič bude dítěti bránit ve styku s bývalým partnerem či partnerkou, přestože dítě má k němu velmi silné citové pouto. Naopak v případě úmrtí nebiologického rodiče budou dítěti odepřena dědická práva, nebyla-li v jeho prospěch sepsána závěť atd. Adopci dítěte partnera či partnerky umožňují např. Belgie, Dánsko, Německo, Island, Nizozemí, Norsko, Španělsko, Švédsko, Velká Británie či některé státy USA.

8.4 Svěření dítěte do pěstounské péče

Na rozdíl od adopce uzavření registrovaného partnerství nebrání tomu, aby se gayové a lesby stali pěstouny, avšak pouze individuálně nikoli jako pár. Společnými pěstouny se mohou stát pouze manželé. V případě, že by si chtěli vzít dítě do pěstounské péče gayové a lesby v registrovaném partnerství, lze dovodit, že by k takovému kroku analogicky byl nutný i souhlas partnerky či partnera; stejně jako je vyžadován u manželů, stane-li se pěstounem pouze jeden z nich. Do společné pěstounské péče může být partnerům svěřeno dítě např. v Belgii, Dánsku, Finsku, Francii, Nizozemí, Norsku, Švédsku, na Islandu, gayům a lesbám jsou děti do pěstounské péče svěřovány i v Anglii a Walesu.

8.5 Postup a stanovisko státních orgánů

V oblasti práva rodinného, pokud jde o vztahy k dětem, přiznávají právní předpisy gayům a lesbickým ženám některá práva. Jak je uvedeno výše, na jedné straně se jedná o vztahy k biologickým dětem, na straně druhé o práva v oblasti náhradní rodinné výchovy, jako je individuální adopce nebo pěstounská péče. Je však nezodpovězenou otázkou, jak odpovědné státní orgány chránící zájmy dětí, především orgány sociálně-právní ochrany a soudy, v praxi skutečně postupují. V praxi tak záleží především na

osobních postojích a hodnotách jednotlivých odpovědných osob, zda při jejich rozhodování bude hrát roli sexuální orientace biologického rodiče či žadatele o adopci nebo pěstounskou péči.

Pracovní skupina pro sexuální menšiny ministryně pro menšiny a lidská práva Džamily Stehlíkové navrhovala v roce 2008 další změny zákonů ke zlepšení postavení homosexuálů. Ve své analýze doporučovala například to, aby registrované partnerky a partneři mohli pobírat vdovské a vdovecké důchody, adoptovat děti či si je vzít do pěstounské péče. Současný ministr pro lidská práva Michael Kocáb připravuje návrh na změnu zákona o registrovaném partnerství, která by homosexuálním párům umožňovala takzvané individuální osvojení dítěte.

8.6 Stanoviska odborníků

Výzkum lesbického a gay rodičovství má zejména v angloamerickém prostředí už třicetiletou tradici, hlavně v oborech jako jsou psychologie, sociologie a sociální antropologie. Je tedy v tomto ohledu možné čerpat ze závěrů několika desítek studií publikovaných v renomovaných odborných periodících.²⁶ Převážná většina těchto výzkumů dospívá ve svých zjištěních k závěrům vyvracejícím námitky, které se vůči rodičovství homosexuálů objevují v laických diskuzích či veřejných míněních. Psycholožka Eva Polášková z Masarykovy univerzity, jedna z mála expertek na téma homoparentality v České republice,²⁷ prezentuje vědecká zjištění tak, že lze souhrnně říci, že výsledky studií opakovaně ukázaly, že děti vychovávané stejnopohlavním párem byly dobře adaptované a ve sledovaných aspektech psychosociálního vývoje se signifikantně nelišily od dětí z tzv. tradičních rodin. Tyto děti tedy nejsou ve srovnání se

²⁶ PAWELSKI, James G., et al. The Effects of Marriage, Civil Union, and Domestic Partnership Laws on the Health and Well-being of Children. *Pediatrics*. 2006

HEREK, G. M. Legal Recognition of Same-Sex Relationships in the United States : A social science perspective. *American Psychologist*. 2006

BIBLARZ, Timothy J., STACEY, Judith. How Does the Gender of Parents Matter? *Journal of Marriage and Family*. 2010

²⁷ Polášková, Eva. Plánovaná lesbická rodina: klíčové aspekty přechodu k rodičovství. Masarykova univerzita: Brno, 2009

svými vrstevníky znevýhodňovány a ani jejich zdravý psychosociální vývoj není v důsledku netradičního uspořádání rodiny narušen. Lze tedy říci, že sexuální a citová orientace neovlivňuje kvalitu rodičovských předpokladů a schopností jejich nositelů a nositelek. Stejně tak se podle odborníků neliší motivace k rodičovství či povaha partnerského vztahu.

9. Organizace zaměřené na náhradní rodinnou péči

9.1 Celorepublikové organizace

ROZUM A CIT o.s.

Nadační fond Rozum a Cit podporuje pěstounské rodiny, které jsou pro mnohé děti z dětských domovů jedinou možností, jak získat vlastní rodinu. Tyto rodiny si berou do péče děti, které by jinak nepoznaly, co je to mít své „doma“. Často jsou to děti problémové, zdravotně nebo psychicky postižené, ale také starší děti nebo děti jiné než české národnosti. Za 12 let činnosti podpořili na 500 náhradních rodin částkou 20 000 000 Kč. V těchto rodinách našlo svůj nový domov přes 2 500 opuštěných dětí. Nadační fond podporuje zejména pěstouny, kteří chtějí přijmout dítě z dětského domova a potřebují pro to vytvořit podmínky, na které nemají dostatek finančních prostředků. Dále podporuje rodiny s větším počtem dětí v pěstounské péči a rodiny, které vychovávají handicapované dítě. Rodiny, které se snaží zajistit trvalé bydlení pro dospívající děti v pěstounské péči. Nadační fond Rozum a Cit přispívá na přestavbu nebo rozšíření obydlí, která zabezpečí vhodný prostor pro další děti v náhradní rodině, vybavení dětských pokojíčků, rekonstrukci bezbariérových prostor, výpomoc pro sociálně slabší rodiny, zakoupení zdravotnických, rehabilitačních a výukových pomůcek pro zdravotně postižené děti, společenské akce pro děti vyrůstající v náhradních rodinách, šíření myšlenky náhradní rodinné péče. Patronkou nadačního fondu Rozum a Cit se stala herečka Nad'a Konvalinková, která se rozhodla spojit svoji tvář a osobnost s propagováním pomoci opuštěným dětem. „Obdivuji pěstouny pro jejich schopnost trpělivě a láskyplně vést děti, které ztratily všechny životní jistoty, k novým vztahům, k novým hrám a přátelstvím. Moc si přeji, aby se pomoc těmto lidem stala zájmem širšího světa, aby se o činnosti nadačního fondu Rozum a Cit, který stojí

už osm let „po boku“ pěstounům, mluvilo a psalo co nejvíce. Já sama pro to udělám, co budu moci. Je obdivuhodné, že pěstouni každé nové dítě do rodiny berou jako dar. Nacházejí v sobě sílu a schopnost opuštěným a nikým nechtěným dětem pomoci. Hluboce se před nimi skláním.“²⁸

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Sdružení pomáhá opuštěným dětem se zvláštními zdravotními a sociálními potřebami a novým náhradním rodinám již 13 let. Uskutečňuje dva základní programy: 1. Rozvoj náhradní rodinné péče 2. Pomoc dětem z dětských domovů, která obsahuje několik projektů. Odborně zajišťuje tři celorepublikové poradny pro NRP, zajišťuje psychosociální poradenství pro zájemce a žadatele o NRP, pro náhradní rodiny a pro děti žijící mimo vlastní rodinu. Doprovází žadatele i nové náhradní rodiny a poskytuje jim dlouhodobé poradenství, včetně terénní sociální práce a návštěv přímo v rodinách. Pro žadatele o NRP a náhradní rodiče organizuje pravidelná setkání s odborníky, kde je také prostor pro výměnu vlastních zkušeností. Mimo jiné realizuje také vzdělávací program Start do života – Peníze pro život pro dospívající z dětských domovů. Vytváří nové koncepce péče o ohrožené děti, podílí se na národních i mezinárodních projektech a výzkumech, připravuje a zajišťuje dobrovolníky pro práci s dětmi v dětských domovech a v klubech náhradních rodičů. Zajišťuje odborné praxe studentů SŠ a VŠ. Je členem několika národních i mezinárodních organizací. Vydalo několik odborných publikací o NRP.

NATAMA

NATAMA je nestátní odborná organizace, která se specializuje na rodinnou péči o opuštěné děti a na podporu pěstounské péče. NATAMA je kvalitní nadstavbou nad běžný státní systém. Služby a péče NATAMY pro děti a rodiny je pro klienty bezplatná.

²⁸ www.rozumacit.cz/kdo-jsme.html; www.rozumacit.cz/patronka.html

NATAMA hledá a připravuje dobré pěstounské rodiče a pomáhá jim. Poskytuje vysoce specializované poradenství a terapii pro péči o děti v osvojení a pěstounské péči s poruchami vztahů a chování. NATAMA je profesionální organizace, pracuje na vysoké odborné úrovni, která je srovnatelná s vyspělými státy ve světě. NATAMA má v tomto oboru mnoho zkušeností a pracují zde kvalifikovaní pedagogové, psychologové, poradci a terapeuti. Posláním NATAMY je podporovat zájem dítěte v obtížné rodinné situaci. Pomáhat dětem ohroženým nebo trpícím vývojovým traumatem. Umožnit dětem, aby vyrůstaly v bezpečném rodinném prostředí, rozvíjely své možnosti a žily plnohodnotným životem. Podílí se na vědeckém pokroku, učení a sdílení zkušeností a poznatků. Hlavním partnerem NATAMY je Nadace Nova a TV Nova.

SDRUŽENÍ PĚSTOUNSKÝCH RODIN

Cílem sdružení je pomoci opuštěným, sociálně a zdravotně znevýhodněným dětem a mladým lidem. V současné době sdružení pracuje v projektech Poradna pro rodiny s dětmi v náhradní rodinné péči a žadatele a zájemce o náhradní rodinnou péči, Dům jistoty – klubovna a romské komunitní centrum a Dům na půli cesty. Sdružení také nabízí canisterapii a terapeutické služby pro stávající i budoucí náhradní rodiče a organizuje pobyty pro náhradní rodiny. Vydává celorepublikový časopis „Průvodce náhradní rodinnou péčí“ a usiluje o prorodinné legislativní změny v oblasti náhradní rodinné péče. Sídlí v Brně.

9.2 Nadační fondy

NADACE TEREZY MAXOVÉ

Pomáhá již 10. rokem konkrétním dětem. Nadace Terezy Maxové byla založena slavnou českou topmodelkou 22. ledna 1997 s cílem všestranné podpory a pomoci opuštěným dětem umístěným v ústavní a náhradní rodinné péči. Během svého působení nadace přerozdělila k pomoci nechtěným dětem 130 milionů korun. Patří k etablovaným profesionálním subjektům českého neziskového sektoru. Od roku 1999 je aktivním členem prestižní asociace nadací - Fóra dárců. Těší se výrazné podpoře a důvěryhodnosti veřejnosti. V roce 2001 získala Nadace Terezy Maxové významnou důvěru od státu, který jí do nadačního jmění svěřil 36.000.000,-Kč z tzv. Nadačního investičního fondu. Základní princip pomoci, na nějž klade nadace prioritní důraz, je jednoduchá formulace: „konkrétní dítě – konkrétní potřeba – konkrétní dárcé“. Konkrétnost, transparentnost, adresnost a efektivita jsou pak základní parametry její charitativní činnosti. O své rozsáhlé činnosti pravidelně komunikuje s médii a to jak prostřednictvím patronky nadace, paní Terezy Maxové, tak i projektů a akcí, které pořádá. Nadace má v současné době pět profesionálních zaměstnanců a nespočet dobrovolníků či přátel, kteří se rekrutují z řad předních odborníků, podnikatelů, partnerů a všech zájemců o bezplatnou podporu a pomoc jejich aktivit. Nejčastěji podporovanými oblastmi v této kategorii jsou vzdělávací aktivity a projekty spojené s rozvojem talentů, zájmů, zálib, koníčků či budoucích profesí dětí bez rodičů. Svoji pozornost nadace věnuje zejména pomoci dětem opouštějícím dětské domovy. Další preferovanou oblastí jsou terapie, jež pomohou opuštěným dětem překonávat traumata sexuálního a fyzického týrání, pocitu odcizení, nedostatku pozornosti. Přesto, stěžejní centrum pozornosti je zaměřeno na podporu náhradní rodinné péče (informační kampaň o adopci a pěstounské péči či podporu neziskových organizací působících v dané oblasti). Neméně důležitým cílem je i prevence. Mimo výše zmíněný projekt jsou jednotlivé děti a jejich potřeby podporovány standardním grantovým řízením. Ročně nadace získá pro pomoc přibližně 25.000.000,- Kč. Nadace Terezy Maxové vítá spolupráci s ostatními

neziskovými organizacemi a významně podporuje jejich nejrůznější smysluplné projekty a aktivity. Mezi nejznámější projekty nadace, které si již vydobily vysoký morální kredit, patří, po internetovém projektu Dejme šanci dětem i Život rozkvétá v Tvých rukou – projekt zaměřený na podporu dětské tvořivosti a podnikání, Pod křídly ČSA – projekt učící děti z dětských domovů základům angličtiny, Můj byt – projekt pomáhající dětem orientovat se v otázce bydlení a získání bytu po odchodu z dětského domova, EQUAL – vzdělávací projekt, Zámeček – časopis tvořený dětmi a pro děti z ústavní péče, Oriflame dětem – díky němuž mohou děti z kojeneckých ústavů odjet na ozdravné pobyty, Make a connection – Připoj se! – vedoucí děti ke smysluplné práci v rámci své komunity, Adopce.com – je informační kampaní pro zájemce o adopci a pěstounskou péči... a mnohé další. Výše zmiňované projekty jsou jen vzorkem aktivit, které Nadace Terezy Maxové pro opuštěné děti připravuje. V posledních letech se pro Nadaci Terezy Maxové nezanedbatelnou formou podpory stává i správa finančních fondů významných společností a korporací, které jsou názorným příkladem transparentní a adresné pomoci v oblastech aktuální problematiky podporovaných právě touto nadací. Mimo celostátně působících fondů, jejichž ukázkou jsou např. ING Wholesale Banking fond NTM, RWE fond NTM, Fashion for kids, 30 minut pro život aj., spravuje nadace i čistě regionální formy fondů (Fond NTM pro Moravskoslezský kraj, Fond NTM pro Jihomoravský kraj či Fond NTM pro Zlínský kraj).

NADACE TÁTA - MÁMA

Po celou dobu existence nadace Táta a máma se zaměstnanci a dobrovolníci snaží pomáhat opuštěným dětem žijícím jak v péči ústavní, tak pěstounské péči. Během svého působení na různorodé projekty přerozdělili více než 170 mil. Kč a stali se známou a uznávanou neziskovou organizací. Díky dárcům mohou realizovat základní poslání nadace, čímž je řešení problematiky dětí vyrůstající mimo rámec harmonického prostředí biologické rodiny. V souladu s přesvědčením, že děti vyrůstající v ústavní péči mají právo na to, aby vyrůstaly v rodině, pomáhá nadace především v oblasti podpory a rozvoje stávajících i nových forem náhradní rodinné péče. Nadace táta a máma

zastává názor, že nejúčinnějším příspěvkem pěstounským rodinám není jejich přímá finanční podpora, ale snaha o koncepční a systémové řešení problému. Snaží se dosáhnout změny, a proto spolupracuje s mnoha neziskovými organizacemi, které se zabývají stejným tématem. Společně realizují nejen různá výzkumná šetření, ale především pomáhají náhradním rodičům ve vzdělávání a aktivně podporují jejich informovanost. Posláním Nadace táta a máma je umožnit každému dítěti vyrůstat v rodině. Hlavním cílem je umožnit zdravý a bezpečný vývoj dítěte v jeho vlastní biologické rodině prostřednictvím podpory ohrožených rodin. Umožnit významné zkrácení délky pobytu dítěte v ústavní výchově prostřednictvím podpory a rozvoje stávajících i nových forem náhradní rodinné péče. Umožnit úspěšné zapojení dítěte po skončení ústavní výchovy do samostatného života prostřednictvím podpory jeho osobnostního růstu a profesní připravenosti. Účelem Nadace Táta a máma je finanční podpora činností, jež jsou v souladu s jejím posláním a cílem a účinně jej naplňují.

PROGRAM NOVÁ RODINA

Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové dlouhodobě usiluje o systémovou změnu ve prospěch dětí, které jsou zanedbávané, týrané, opuštěné, mají nevyhovující rodinné prostředí a hrozí jim vyloučení z pospolitosti školy i rodiny. V roce 2004 se Výbor dobré vůle připojil ke Koalici „Děti patří do rodiny“. Cílem programu Nová rodina je dosáhnout podstatné změny, a to radikálně snížit počet dětí v ústavní výchově, rozvinout koncept profesionální pěstounské péče, dát podporu pěstounským rodinám zejména ve formě odborného poradenství a omezit citovou deprivaci u dětí, které v ústavech žijí. Cílovými skupinami programu Nová rodina jsou nestátní organizace působící v oblasti náhradní rodinné péče, sanace a doprovázení rodin a pěstounské rodiny. Program podporuje zejména projekty sanace rodin, sociální služby prevence pro ohrožené rodiny s dětmi, vzdělávání zaměstnanců organizací působících v oblasti náhradní rodinné péče, nákup vybavení pro domy na půl cesty, kurzy a poradny pro pěstouny, nákup rehabilitačních a kompenzačních pomůcek pro děti v pěstounské péči se zdravotním postižením, vzdělávání a zájmové aktivity dětí z pěstounských rodin.

10. Praktická část

10.1 Cíl průzkumu

Teoretická část bakalářské práce se zabývala náhradní rodinnou péčí, přehledem jejích forem, právních specifík, charitativní činností v souvislosti s náhradní rodinnou péčí a poukázala i na některé z problémů, které se náhradní rodinné péče v naší republice citelně dotýkají. Jedním z témat popsaných v teoretické části se bude zabývat i praktická část bakalářské práce. Domnívám se, že problematika tzv. „homosexuálních rodičů“, je v současné době téma poměrně aktuální a často diskutované. Je to téma, které vyvolává otázky, týkající se dětí a nejen jejich plození, ale také adopcí. Z plošného průzkumu veřejného mínění provedeného Evropskou sekci Gallupova ústavu (EOS Gallup Europe) v 30 zemích Evropy v roce 2003 vyplynulo, že v rámci Evropy již v roce 2003 byl větší počet zemí připraven přehodnotit svou legislativu za účelem přizpůsobení vývoji společnosti, vyjma České republiky. V řadě zemí jako jsou např. Norsko, Švédsko, Španělsko, Nizozemí, Dánsko, Island je adopce dětí stejnopohlavními páry umožněna již řadu let. Česká republika v tomto směru stále zaostává. Až poslední dobou je tomuto ožehavému tématu věnována patřičná pozornost i u nás, kdy se k otázce „umožnění adopcí dětí homosexuálními páry v České republice“ vedou časté diskuze a podávají různé návrhy.

Třebaže se naše společnost a její smýšlení neustále vyvíjí, zdá se, že možnost homosexuálů vychovávat děti některým lidem stále vadí. Současný právní stav v naší republice umožňuje individuální adopci každému občanu ČR bez ohledu na pohlaví či orientaci s jedinou výjimkou registrovaných partnerů. Analýza JUDr. Jana Wintra z Právnické fakulty Univerzity Karlovy²⁹ dokládá, že toto ustanovení je v rozporu s ústavním pořádkem a Evropskou úmluvou o lidských právech a základních svobodách. Ministr pro lidská práva a národnostní menšiny Michael Kocáb svolal na únor 2009 odbornou rozpravu, která se zabývala podnětem Rady vlády pro lidská práva ke zrušení zákazu individuálních adopcí dětí registrovanými partnery. Rozpravy se

²⁹ Zdroj: <http://www.genderstudies.cz/tiskove-zpravy/tz.shtml?x=2179693>

zúčastnili odborníci z řad psychologů, právníků, teologů a z dalších osobností veřejného života. Rada vlády pro lidská práva shledala takové ustanovení za diskriminační a vyzvala ministra pro lidská práva, aby předložil vládě návrh na nápravu tohoto stavu, který je v rozporu s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod i s ústavním pořádkem České republiky. Účastníci kolokvia se shodli, že princip rovnosti práv je pilířem demokratické společnosti a proto v mírné většině doporučili ministrovi podnět vládě předložit tak, jak ho v usnesení vyzvala Rada pro lidská práva. Navrhovaná změna by registrovaným párům nedávala právo na společné osvojení dětí, adoptoval by pouze jednotlivce.

Na výše uvedené události zareagovali „lidovci“, kdy konkrétně místopředsedkyně KDU-ČSL Michaela Šojdrová nasbírala téměř tři tisíce podpisů pod text nazvaný „Dobro dětí především“, ve kterém protestovala proti tomu, aby možnost osvojovat si malé děti měly i gay či lesbické páry.

Na aktivity místopředsedkyně KDU-ČSL M. Šojdrové odpovědělo sdružení STUD Brno³⁰, které přišlo jako reakce na „podpisovou“ akci místopředsedkyně KDU-ČSL, v únoru 2009 s výzvou „Dobro dětí ve všech rodinách“, která je určena ministru pro lidská práva, Vládě ČR a Parlamentu ČR, aby ze svých pozic hájili lidská práva a nepodléhali předsudkům jiných lidí o homosexuálech a jejich (ne)schopnosti být dobrými rodiči. Sdružení STUD doložilo řadou odborných stanovisek, že lesby a gayové mohou být stejně dobrými rodiči jako heterosexuálové a jejich děti prospívají stejně dobře. Zároveň se ztotožnili s právním názorem, že paušální zákaz adopce dětí homosexuálními páry je diskriminační a protiústavní a vyzvali zákonodárce k nápravě. Výzva s 2000 hlasy byla v březnu 2010 odeslána ministrovi pro lidská práva Michaelovi Kocábovi a je i nadále dostupná online veřejnosti na internetu.³¹

Posledním aktuálním dostupným průzkumem k danému tématu provedlo CVVM (Centrum pro výzkum veřejného mínění) v roce 2008.

Cílem mého průzkumu provedeného formou dotazníku bylo porovnání jeho výsledků s výsledky výše uvedeného průzkumu CVVM z roku 2008, které vzhledem k časovému

³⁰ Sdružení gayů, leseb a přátel – nezisková organizace, která působí ve prospěch gayů a lesbických žen, rozvíjí a kultivuje komunitní život, usiluje o plné právní i faktické zrovnoprávnění a o překonání předsudků ve společnosti

³¹ <http://www.stud.cz/pro-media/2000-hlasu-pro-adopce-miri-k-ministrovi.html>

odstupu pomohou zhodnotit zda, a jakým směrem se veřejné mínění k dané problematice vyvíjí.

V souladu s předpokládanými názory veřejnosti jsem stanovila dvě hypotézy, které jsem chtěla na základě výsledků provedeného průzkumu potvrdit nebo vyvrátit.

10.2 Metoda průzkumu

Pro získání potřebných údajů jsem vypracovala dotazník, který obsahuje celkem 9 uzavřených otázek s předem stanovenou nabídkou odpovědí. Otázky jsem se snažila formulovat jasně a srozumitelně. Dotazník byl zcela anonymní.

10.3 Charakteristika souboru respondentů

S žádostí o vyplnění dotazníku jsem se obrátila na laickou skupinu obyvatel v různých socio-demografických skupinách, kdy jsem se snažila obsáhnout co nejširší věkové pole od 15 let do 70 let. Z celkového počtu 118 respondentů, kteří vyplnili předložený dotazník bylo 67 žen a 51 mužů ve věku od 15 let do 72 let se základním, středoškolským i vysokoškolským vzděláním.

10.4 Podmínky při sběru dat

Průzkum probíhal v průběhu měsíců leden až březen 2010. Na začátku měsíce leden 2010 bylo celkem 130 nevyplněných dotazníků rozdáno mezi občany České republiky. V polovině měsíce března 2010 byl průzkum ukončen. Z celkového počtu 130-ti dotazníků bylo vráceno 118 řádně vyplněných, které bylo možné využít pro vyhodnocení stanovené hypotézy.

10.5 Hypotézy průzkumného šetření

- 1) Občané České republiky jsou v současné době nakloněni adoptcím dětí homosexuálními páry.**
- 2) Adoptcím dětí homosexuálními páry jsou nejvíce nakloněny ženy mladšího věku vysokoškolského vzdělání bez vyznání.**

Pro ilustraci přikládám nevyplněný dotazník, z něhož jsem při průzkumu vycházela.

Dotazník

Vážení,

dovoluji si Vás požádat o spolupráci při vyplnění předloženého dotazníku, který bude součástí bakalářské práce na téma „Náhradní rodinná péče“. Dotazník, který vám předkládám je anonymní a bude využit pouze v rámci mé bakalářské práce. Odpovědi na položené otázky prosím viditelně označte „křížkem“. Předem děkuji za spolupráci, ochotu a váš čas.

Hana Podzimková

1. Kolik vám je let

15 – 21 let 22 – 40 let 41 – 65 let 65 a výše

2. Jste žena Jste muž

3. Jaké je vaše vzdělání

Základní Středoškolské Vysokoškolské

4. Jste věřící

Ano Ne

5. Znáte ve svém okolí nějakého člověka s homosexuální orientací?

Ano Ne

6. Znáte ve svém okolí nějaký homosexuální pár, který vychovává společně dítě/děti?

Ano Ne

7. Souhlasíte s tím, aby homosexuální páry mohly adoptovat děti?

Ano Ne Nevím

8. Souhlasíte s tím, aby partner v homosexuálním páru měl možnost adoptovat dítě svého partnera?

Ano Ne Nevím

9. Souhlasíte s tím, aby homosexuální páry měly v otázce adopce dětí stejné možnosti jako heterosexuální páry? (např. z kojeneckých či výchovných ústavů)

Ano Ne Nevím

10.6 Vyhodnocení dotazníku

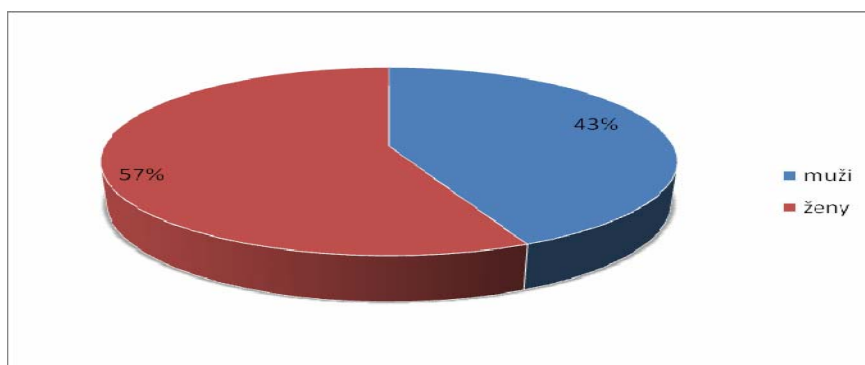
HYPOTÉZA č. 1

„Občané České republiky jsou v současné době nakloněni adopcím dětí homosexuálními páry“.

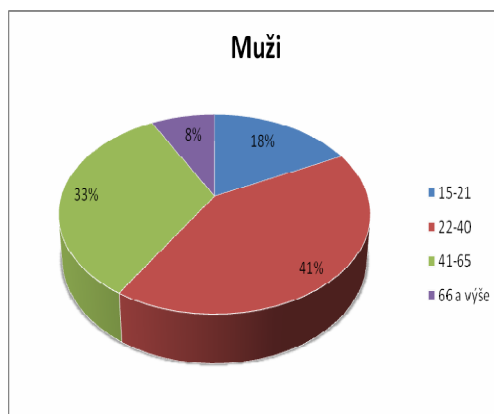
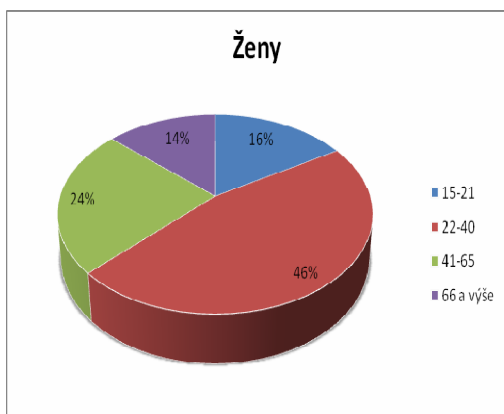
Tuto hypotézu jsem stanovila na základě skutečností, které jsem popsala v kapitole „cíl průzkumu“, kdy cílem je tuto hypotézu buď potvrdit či vyvrátit na základě provedeného průzkumu u náhodně vybraného vzorku občanů České republiky.

Body dotazníku pod čísla 1 až 4 směřovaly ke zjištění skladby respondentů. Vyhodnocení otázek č. 5 až 6 přispělo k potvrzení či vyvrácení hypotézy č. 1, neboť je možné, že osobní kontakt respondenta s člověkem s homosexuální orientací či s homosexuálním párem, který vychovává dítě mohl ovlivnit odpovědi na další otázky. K vyvrácení či potvrzení domněnky, že občané České republiky jsou v současné době nakloněni adopcím dětí homosexuálními páry směřovaly přímo otázky č. 7 až 9.

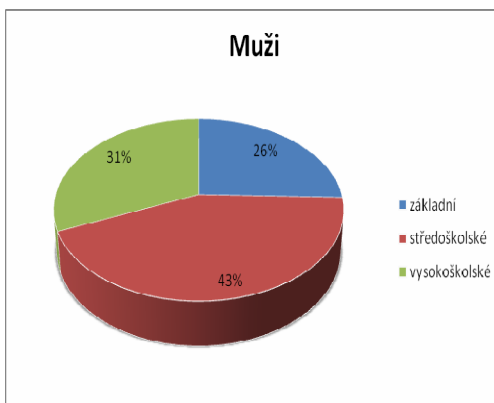
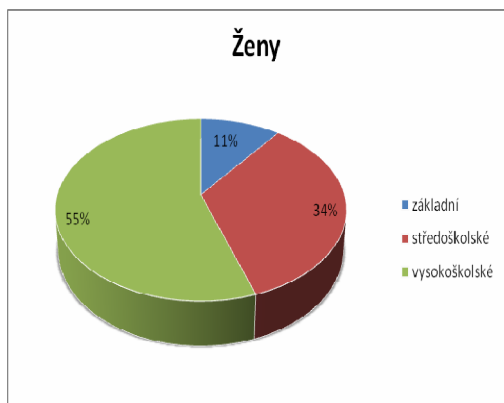
Vyhodnocením bodů 1 až 4 bylo zjištěno, že z celkového počtu 118 respondentů bylo 67 žen a 51 mužů. Z počtu 67 žen bylo 11 ve věku 15-21 let, 31 ve věku 22 – 40 let, 16 ve věku 41 – 65 let a 9 nad 65 let. Z počtu 51 mužů bylo 9 ve věku 15 – 21 let, 21 ve věku 22 – 40 let, 17 ve věku 41 – 65 let a 4 nad 65 let. Z počtu 67 žen bylo 7 se základním vzděláním, 23 se středoškolským vzděláním a 37 s vysokoškolským vzděláním. Z počtu 51 mužů bylo 13 se základním vzděláním, 22 se středoškolským vzděláním a 16 s vysokoškolským vzděláním. Z počtu 67 žen bylo 13 žen věřících a 54 nevěřících. Z počtu 51 bylo 9 mužů věřících a 42 nevěřících.

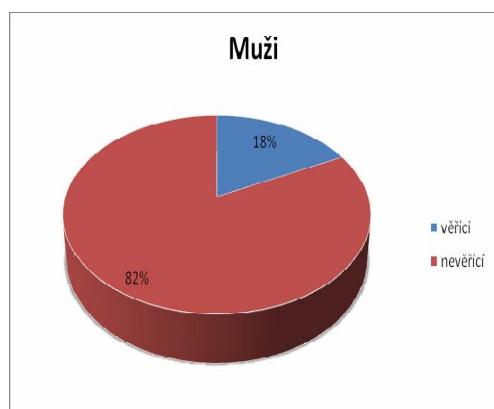
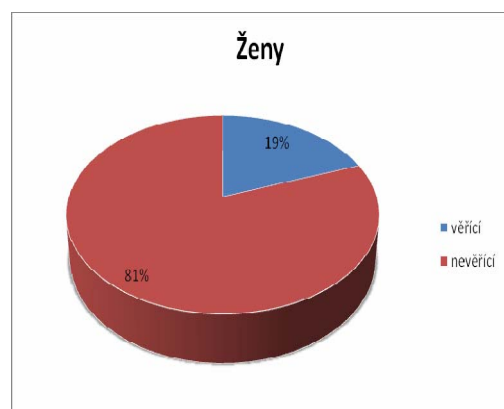
GRAF č. 1 Složení respondentů podle pohlaví

GRAF č. 2 Složení respondentů podle věku

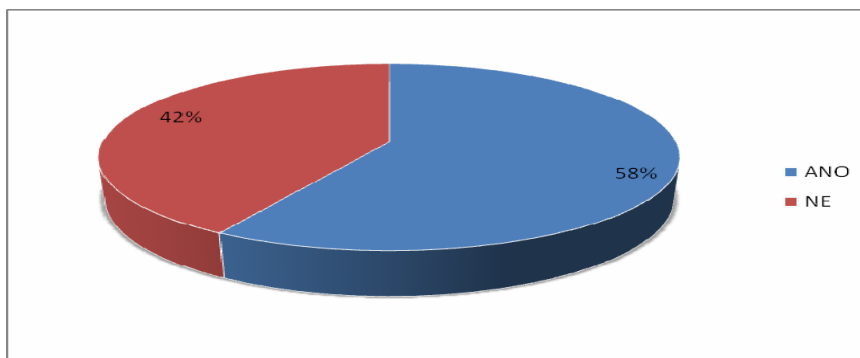

GRAF č. 3 Složení respondentů podle vzdělání

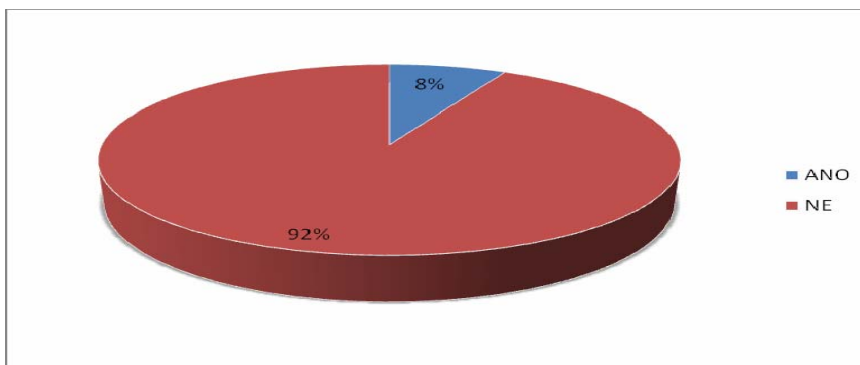

GRAF č. 4 Složení respondentů podle vyznání

Vyhodnocením otázek 5 až 6 bylo zjištěno, že z celkového počtu 118 respondentů, zná 69 respondentů osobu s homosexuálním zaměřením ve svém okolí a 49 nezná. Z celkového počtu 118 respondentů zná 9 respondentů ve svém okolí homosexuální pár, který společně vychovává dítě/děti a 109 nezná.

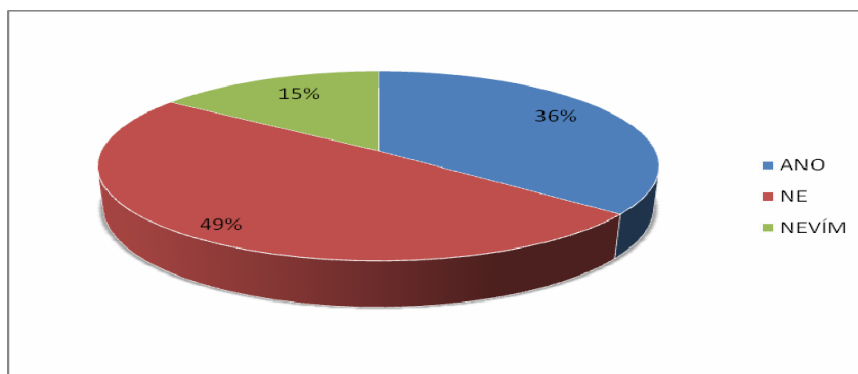

GRAF č. 5 *Znáte ve svém okolí nějakého člověka s homosexuální orientací?*

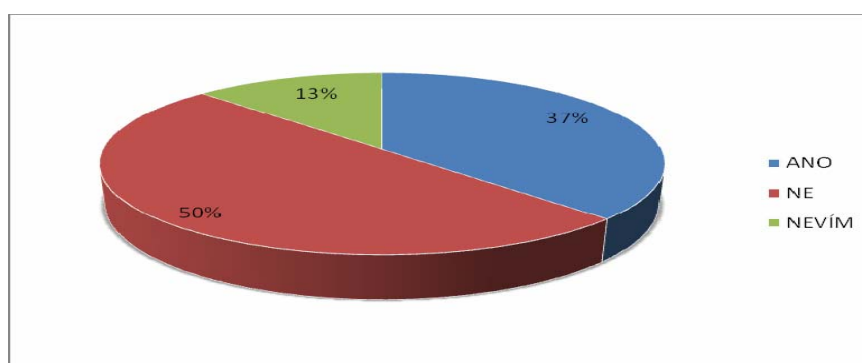
GRAF č. 6 *Znáte ve svém okolí nějaký homosexuální pár, který vychovává společně dítě/děti?*

Vyhodnocením otázky 7 bylo zjištěno, že ze 118 respondentů vyslovilo 42 souhlas s tím, aby homosexuálové v naší republice mohli adoptovat děti, 58 respondentů nesouhlasilo a 18 mělo nevyhraněný názor.

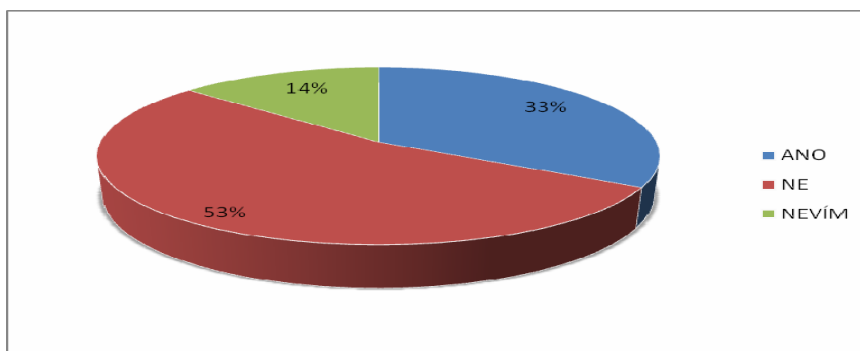
GRAF č. 7 *Souhlasíte s tím, aby homosexuální páry mohly adoptovat děti?*

Vyhodnocením otázky 8 bylo zjištěno, že z celkového počtu 118 respondentů vyslovilo 44 souhlas s tím, aby partner v homosexuálním páru mohl adoptovat dítě partnera, 59 respondentů bylo proti a 15 neprojevilo svůj názor.

GRAF č. 8 *Souhlasíte s tím, aby partner v homosexuálním páru měl možnost adoptovat dítě svého partnera?*

Vyhodnocením otázky 9 bylo zjištěno, že z celkového počtu 118 respondentů bylo 39 respondentů pro to, aby měli homosexuální páry stejná práva jako heterosexuální páry v otázce adopce dětí, 63 bylo proti a 16 respondentů nevědělo.

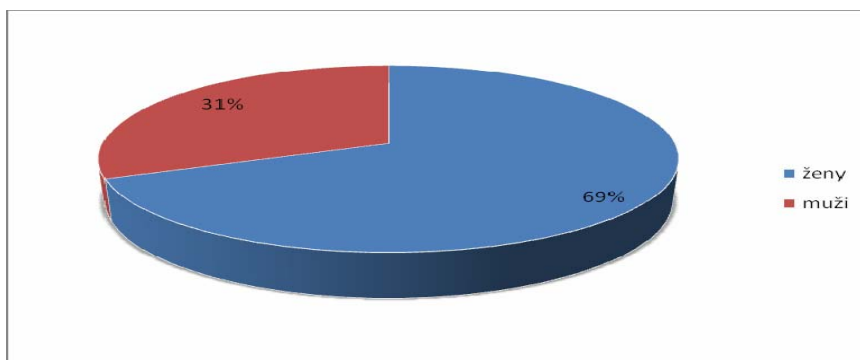
GRAF č. 9 *Souhlasíte s tím, aby homosexuální páry měly v otázce adopce dětí stejné možnosti jako heterosexuální páry?*

Vyhodnocením odpovědí na výše uvedené otázky jsem dospěla k jednoznačnému závěru, že občané České republiky ještě nejsou v současné době nakloněni adopcím dětí homosexuálními páry, čímž se **hypotéza č. 1 nepotvrdila**.

HYPOTÉZA č. 2

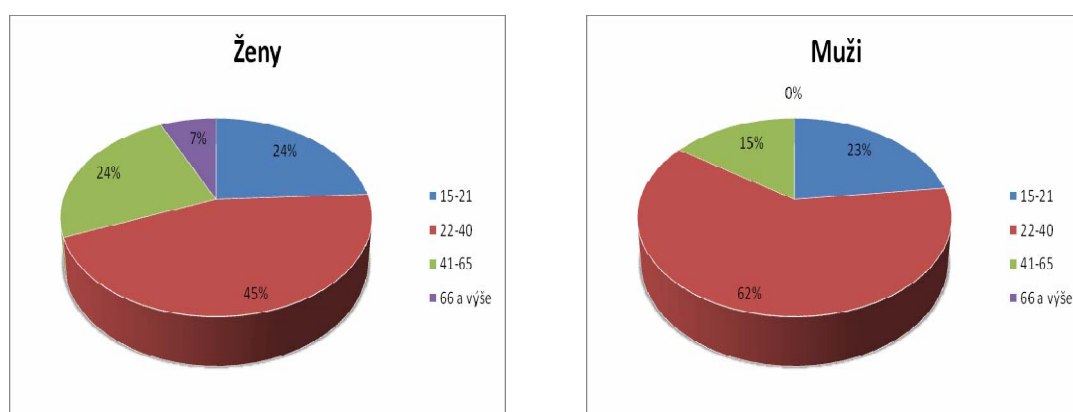
„Adopcím dětí homosexuálními páry jsou nejvíce nakloněny ženy mladšího věku vysokoškolského vzdělání bez vyznání.“

V rámci prováděného průzkumu k otázce 7 „Souhlasíte s tím, aby homosexuální páry mohly adoptovat děti?“, bylo zjištěno celkem 42 souhlasných odpovědí. Z celkového počtu 42 souhlasných odpovědí bylo 29 žen a 13 mužů.

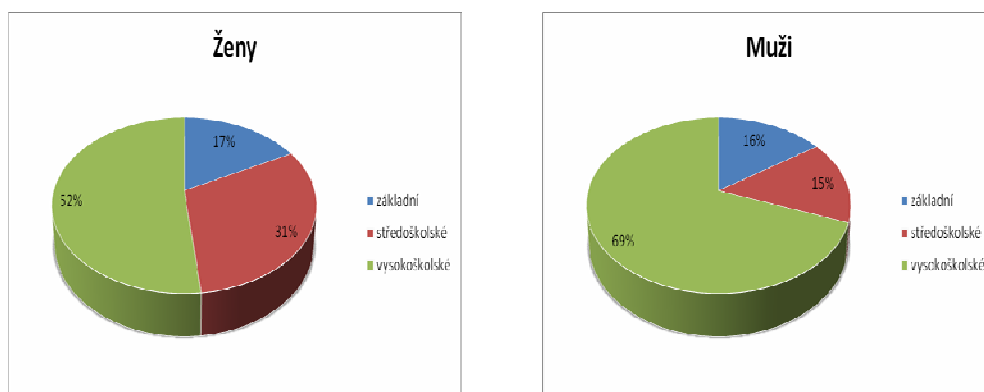
GRAF č. 10 Rozdělení kladných odpovědí respondentů k otázce 7 „Souhlasíte s tím, aby homosexuální páry mohly adoptovat děti?“ podle **pohlaví**

Z celkového počtu 29 žen, které souhlasně reagovaly na otázku 7, bylo 7 respondentek ve věku 15 – 21 let, 13 ve věku 22 – 40 let, 7 ve věku 41 – 65 let a 2 nad 65 let.

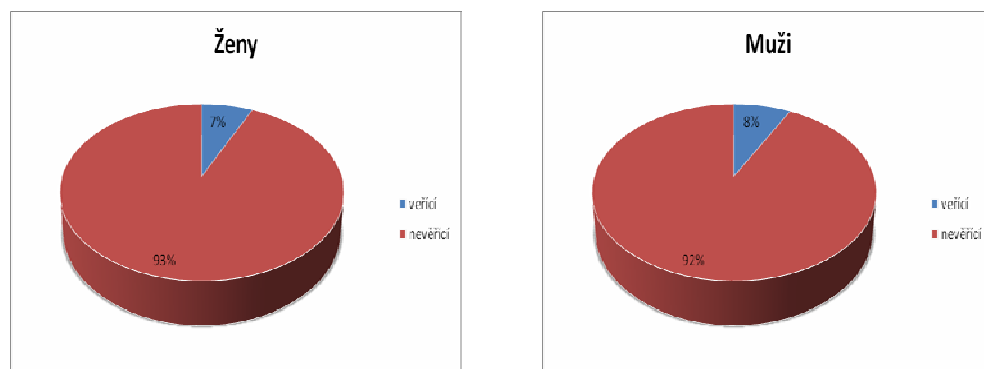
GRAF č. 11 Rozdělení kladných odpovědí žen a mužů na otázku 7 podle věku

Z celkového počtu 29 respondentek, které odpověděly „Ano“ na otázku 7, bylo 5 se základním vzděláním, 9 se středoškolským vzděláním a 15 s vysokoškolským vzděláním.

GRAF č. 12 Rozdělení kladných odpovědí *respondentek/respondentů* na otázku 7 podle *vzdělání*

Z celkového počtu 29 žen, které odpověděly kladně na otázku 7, byly 2 ženy věřící a 27 nevěřících.

GRAF č. 13 Rozdělení kladných odpovědí *žen a mužů* na otázku 7 podle *vyznání*

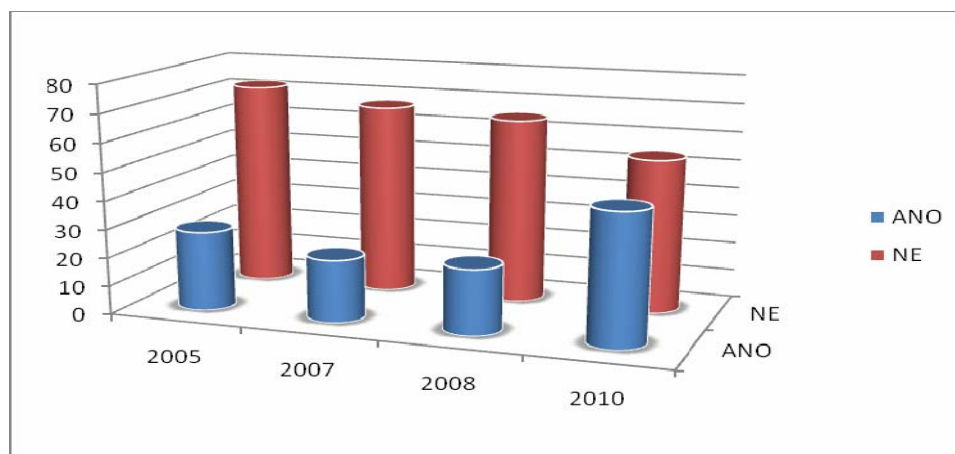
Vyhodnocením výše uvedeného se hypotéza č. 2 potvrdila.

10.7 Shrnutí praktické části

Cílem praktické části bakalářské práce bylo potvrzení nebo vyvrácení hypotéz, které jsem stanovila na základě veřejných průzkumů z minulých let k problematice adopce dětí homosexuálními páry. K tomuto účelu jsem vypracovala dotazník o devíti otázkách, který byl předložen široké veřejnosti. Na základě vyhodnocení dotazníku se první stanovená hypotéza nepotvrdila a druhá stanovená hypotéza byla potvrzena.

Přesto, že výsledky tohoto průzkumu budou použity pouze v rámci této bakalářské práce, chtěla jsem poukázat i na menším vzorku respondentů, že v naší republice prozatím nehraje významnou roli kolik lidí na téma „adopce dětí homosexuálními páry“ odpovídá, protože finální výsledek, ač s mírnými výkyvy, je prozatím stále stejný. Pro porovnání uvádím průřez průzkumů veřejného mínění prováděných k danému tématu v naší republice z dostupných zdrojů v letech 2005, 2007 a 2008, s porovnáním výsledků mého průzkumu provedeného v roce 2010.

V roce 2005 odpovědělo na otázku „Myslíte si, že homosexuální ženy a muži by měli mít právo adoptovat děti?“ z celkového počtu 1066 dotázaných ve věku nad 15 let, 28 % respondentů ANO a 72 % NE, v roce 2007 na stejnou otázku 22 % respondentů ANO a 78 % NE a v roce 2008 na tutéž otázku 23 % respondentů ANO a 77 % NE. ³²

GRAF č. 14 Přehled průzkumů k tématu adopce dětí homosexuálními páry v letech 2005, 2007, 2008 a 2010 v % (dopočet do 100 % u jednotlivých položek v každém roce tvoří odpovědi „ne“).

³² Zdroj: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Projekt – Naše společnost 2008 v 08-05

Diskuze o rovnoprávném postavení gay mužů a lesbických žen ve společnosti a legislativa registrovaného partnerství v mnoha zemích Evropy a zámoří nabraly v posledních dvou desetiletích nádech určité neodvratitelnosti. I když otázka gay a lesbického rodičovství stále funguje jako rozbuška, dostala se do popředí společenského zájmu jako velmi důležité integrální téma nejen diskusí o rovnoprávnosti sexuálních menšin, ale i obecných otázek uznání různých forem diskriminace lidských práv. I když možnosti a limity gay a lesbického rodičovství jsou stále uzavřené v mantinelech diskuzí o tzv. tradiční rodině a obavách o bourání „trvalých hodnot“ v západních civilizacích, nezávisle na odhlasovaných zákonech a legislativních úpravách gay a lesbické rodiny existují a lépe či hůře již fungují. Jak dokládají (zejména zahraniční) odborné studie a výzkumy, trend homosexuálního rodičovství je na permanentním vzestupu. I přes toto společenské zviditelnění se však v České republice jedná o téma, kterému naše společnost není prozatím příznivě nakloněna. Těžko tedy dopředu odhadnout, zda se v krátké době podaří České republice odstranit, i za značného snažení zainteresovaných organizací, tuto nerovnost s ostatními demokraticky vyspělejšími státy jak v rámci Evropské unie, tak i mimo ni. Vzhledem k postojům široké veřejnosti i zástupců politických stran, lze předpokládat, že dořešení otázky adopce dětí stejnopohlavními páry v České republice si vyžádá ještě čas a prostor.

Závěr

Podle mého názoru k problémům současného systému náhradní rodinné péče, s větší či menší úspěšností řešeným, patří především roztržitá, nejednotná koordinace náhradní rodinné péče, zdlouhavost, nepružnost procesu umístování dětí, malá komunikace a spolupráce všech institucí v oblasti náhradní rodinné péče. Vždyť právě role těch, kteří zastupují děti, jež nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, je velice důležitým a nelehkým úkolem. Je proto nutná dobrá spolupráce a komunikace soudů, oddělení péče o dítě, kojeneckých ústavů, dětských domovů, psychologických poraden a dalších institucí, které hájí zájmy opuštěných dětí. Cílem jejich snažení by mělo být především zajistit opuštěným dětem život v prostředí, které se nejvíce rodině přibližuje, ať už je to rodina adoptivní či pěstounská.

Cílem bakalářské práce bylo vytvořit ucelený a stručný přehled o tématu „Náhradní rodinné péče“. Nastítnit historii náhradní rodinné péče, vytvořit přehled jejích forem a poukázat na některé z problémů, které se náhradní rodinné péče v naší republice citelně dotýkají, ať již se jedná o rómskou menšinu či homosexuální páry. Tématem náhradní rodinné péče v souvislosti s homosexuálními páry jsem se podrobněji zabývala v praktické části bakalářské práce, s cílem vytvořit v rámci svých možností aktuální průzkum veřejného mínění v České republice k otázce „adopce dětí homosexuálními páry“, a tento následně statisticky porovnat s průzkumy předešlých let. Uvedeného cíle bylo v bakalářské práci dosaženo.

Resumé

Cílem této bakalářské práce je přehledné a pokud možno stručné postížení náhradní rodinné péče, popis jejích forem, právních specifik a analýza některých problémů a nejasností, se kterými je třeba se v oblasti náhradní rodinné péče v naší republice ještě vypořádat.

Bakalářskou práci tvoří deset kapitol, kdy **1. kapitola** se zabývá rodinou a rodičovstvím; **2. kapitola** nastiňuje přehled historie náhradní rodinné péče; **3. kapitola** poukazuje na základní principy sociálně právní ochrany dětí v České republice; **4. kapitola** pojednává o formách náhradní rodinné péče; **5. kapitola** popisuje opatrovnictví; **6. kapitola** přibližuje náhradní výchovnou péči **7. kapitola** vymezuje pojem hostitelská péče; **8. kapitola** přibližuje problémy homosexuálů v náhradní rodinné péči; **9. kapitola** se zabývá organizacemi zaměřenými na náhradní rodinnou péči; **10. kapitolu** tvoří praktická část, která je věnována problematice adopce dětí homosexuálními páry v České republice.

V závěru bakalářské práce shrnuji své poznatky k náhradní rodinné péči a hodnotím splnění stanovených cílů.

Anotace

Bakalářská práce na téma „Náhradní rodinná péče“ se v deseti kapitolách snaží přehledně a stručně postihnout náhradní rodinnou péči, její historický vývoj, popsat její formy a právní specifika a zvýraznit některé problémy a nejasnosti v oblasti náhradní rodinné péče v naší republice, se kterými se je třeba ještě vypořádat. Jedním z problémů náhradní rodinné péče – adopce dětí homosexuálními páry, se podrobněji zabývá praktická část bakalářské práce.

Klíčová slova

náhradní rodinná péče, náhradní výchovná péče, rodina, rodičovství, ústavní péče, osvojení, pěstounská péče, poručenská péče, opatrovnictví, Orgán sociálně právní ochrany dětí, zákon, hostitelská péče, homosexuální páry, stejnopohlavní páry, nadace, nadační fondy

Annotation

Bachelor thesis on "substitute family care" in ten chapters seeks to clearly and succinctly capture Foster care, its historical development, describe its forms and legal specifics and highlight some problems and ambiguities in foster care in our country which are yet to be addressed. One of the problems of foster care - adoption of children by homosexual couples, is more detailed in the practical part of this thesis.

Keywords

foster care, alternative care education, family, parenting, institutional care, adoption, foster care, trusteeship care, custody, Department of Social and legal protection of children, the law, host care, gay couples, same-sex couples, foundations, endowment funds

Literatura a prameny (informační zdroje)

Právní předpisy:

1. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (Pěstounská péče, Osvojení, Poručenství, Opatrovnictví...)
2. Zákon č. 359/1999 Sb., o SPOD (o sociálně - právní ochraně dětí), ve znění pozdějších předpisů (Zprostředkování osvojení a pěstounské péče, Sociálně-právní ochrana ve vztahu k cizině)
3. Zákon o výkonu ústavní výchovy č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů.
4. Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb.
5. Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, ve znění zákona č. 58/1984 Sb., zákona č. 118/1992 Sb., zákona č. 307/1993 Sb., a s přihlédnutím k ústavnímu zákonu ČNR č. 4/1993 Sb.
6. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů,
7. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (Dávky pěstounské péče, Příspěvek na úhradu potřeb dítěte, Odměna pěstouna, Příspěvek při převzetí dítěte, Příspěvek na zakoupení motorového vozidla...)
8. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů,
9. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, (nové dávky, příspěvek na živobytí, mimořádná okamžitá pomoc, doplatek na bydlení)
10. Zákon č. 100/1998 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
11. Zákon č. 114/1998 Sb., o působnosti orgánů v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,

12. Vyhláška MPSV č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
13. Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
14. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů,
15. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
16. Zákon č. 20/1966 Sb., o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů,
17. Občanský soudní řád č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů,
18. Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu, příjmení, ve znění pozdějších předpisů,
19. Zákoník práce č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů,
20. Zákon č. 500/2004 Sb., o správním řízení, ve znění pozdějších předpisů,
21. Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatelstva a rodných číslech, ve znění pozdějších předpisů,
22. Zákon č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech, ve znění pozdějších předpisů,
23. Zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů
24. Zákon č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a přídavicích na děti z nemocenského pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Odborná literatura:

25. Matějček, Zdeněk. Náhradní rodinná péče. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, 184 s. ISBN 80-71783-048
26. Matějček, Zdeněk. Koluchová, Jarmila, et. al. Osvojení a pěstounská péče. 1. vyd. Praha: Portál. 2002, 152 s. ISBN 80-7178-637-3
27. Škoviera, Albín. Dilemata náhradní výchovy. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5

28. Caroline Archerová, Dítě v náhradní rodině. 1. vyd. Nakladatelství Portál 2001, 119 s. ISBN 80-7178-578-4
29. Věra Novotná, Lenka Průšová, K vybraným otázkám osvojení dětí. 1. vyd. Nakladatelství LINDE s.r.o., 2007, 159 s. ISBN 80-86131-56-4
30. Gabriel, Zbyněk., Novák, Tomáš. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3
31. J. E. Schoolerová, Adopce, vztah založený na slibu, Nakladatelství Návrat 2002, ISBN 80-7255-066-7
32. Jiří Kovařík a kol., Náhradní rodinná péče v praxi, Nakladatelství Portál 2004

Časopisy:

33. Bubleová, Věduna. Vávrová, Alena. et al. Průvodce náhradní rodinnou péčí, 4. vyd. Středisko náhradní rodinné péče, 2009
34. Bubleová, Věduna. Decká, Jana et al. Pěstouni mají právo na služby, Občanské sdružení Rozum a cit, 2007
35. Bubleová, Věduna. Hledáme nové rodiče, Středisko NRP, 1996

Internet

www.adopce.com

www.fod.cz

www.gay4you.estranky.cz

www.terezamaxovadetem.cz

www.nadacetm.cz

www.vdv.cz